Pustinja Blaca

PUSTINJA BLACA

IZLOŽBA

REGIONALNOG ZAVODA ZA ZAŠTITU
SPOMENIKA KULTURE — SPLIT

I

BRAČKOG MUZEJA

MUZEJ NARODNE REVOLUCIJE
SPLIT, STUDENI 1982.

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture — Split
Ravnatelj
Davor Domančić

Bračko muzej
Voditelj
Hrvoje Gjurašin

Urednik izložbe i kataloga
Josip Belamarić

Surađivali su
Dinka Gjeldum
Vanja Kovačić
Goran Nikšić
Marijan Vejvoda

Restauracija
Slavko Alač
Stanko Alajbeg
Filip Dobrošević
Goran Gazde
Špiro Katić
Stošija Oguić
(Arheološki muzej — Zadar)
Tomislav Tomas

Fotografija
Živko Bačić

Design kataloga i plakata
Robert Plejić

Organizacija predavanja uz izložbu
Zoraida Demori-Staničić
(u suradnji sa Društvom prijatelja kulturne baštine, Split)

Učestvovali su
Tomislav Bužančić
Antun Cvitanić
Davor Domančić
Vedran Gligo
Jasna Jeličić
Duško Kečkemet
Kruno Prijatelj
Petar Šimunović

Voditelj razgovora uz izložbu
Vojko Mirković

Sudionici razgovora
Davor Domančić
Hrvoje Gjurašin
Ivo Marinković
Josip Nižetić
Ivo Šimunović

Zahvaljujemo RSIZ-u, splitskom i bračkom SIZ-u u oblasti kulture, Hrvatskom narodnom kazalištu i Muzeju narodne revolucije iz Splita, što su pripomogli da se ostvari ova zamisao. Naše zahvale idu i na pjesnika Nikolu Milićevića, Marka Čurlina i njegovog sina, Stipu Kušćevića, Mariju Milićević, Franu Periša, Katicu Uvanović i mnoge druge, koji su svojim iskazima s puno volje pomogli da se skupi nekoliko dragocjenih uspomena na život u Blacima. Zahvaljujemo Tonću Vraničiću i Fabijanović Petritu, koji nam je i ovom prilikom pomogao svojim iznimnim žarom za bračku stvar, kao i svima onima koji su se na svoj način sužívjeli s ovom malom izložbom koja je skrila u sebi zanose tolikih suradnika.

Tisak: NITRO »Slobodna Dalmacija« Split

908
PUST
212.606
908
930.85

Sadržaj

Popis ilustracija 4

1 POVIJESTNE CRTICE O PUSTINJI BLACA
Nikola Milićević Stariji 6

Izbroj poglavitih trošaka i prihoda Pustinje Blaca 16

Popis svih upravitelja Pustinje Blaca 20

2 UZ IZLOŽBU
Davor Domančić 22

3 SVJEDOCI ISTINA

OKO BLACA	O snjegovima i mrazevima	28
	O vinu i pčelama	29
	O limunima	30
	O ovcama i mazgama	31
	O vodi i žabama	31
	O paunovima	32
	O lovovima	22
PROSTOR		34
RAD	O junacima i obradi loze	35
	O hrani i spavanju	36
	O Vlasima i Bračanima	36
	O nesrećama	38
	O sukobima	38
LJUDI I SUDBINE	O Don Niki Milićeviću Starom	43
	Jedno ubojstvo	44
	O Mladome Don Niku	46
	O blatačkoj školi	53
	O blatačkoj tiskari	54
	O pokladama	56
	O muzici	56
	O slugama, lugarima, gonjačima	56
	O puškama	57

4 UZ KATALOG
Josip Belamarić 60

5 BLATAČKI POTOP
Nikola Milićević Stariji 67

POPIS SLIKA

str. 1.
Žig Pustinje iz XIX st. koji su u Blaca uveli Nemčići po svom grbu.

str. 5.
Facsimil naslovne stranice iz knjige »Povijestne crtice o Pustinji Blaca«.

str. 8 i 9.
Pogled sa zapada na Blaca i stijenu Grad nad njima.

str. 15.
Portreti nepoznatog mletačkog slikara: lijevo je Giuseppe Vavisco blatački odvjetnik u Veneciji, a desno Don Ivan Nemčić najznačajniji starješina Pustinje (1772—1800). Svaki od njih drži posjetnicu drugog.
Dole: ulje na platnu »Krist i Samarićanka« mletačkog slikara iz druge polovine XVII st. Najvredniji slikarski rad iz tog vremena na Braču.

str. 21.
Jedan od nacrta Don Nika Milićevića Starijeg za gradnju Nove kuće u Blacima.

str. 27.
Slika — sat. Pored blatačkog sata iz početka XVII st. koji se smatra najstarijim sačuvanim kućnim satom u Dalmaciji, u Blacima postoji niz raznovrsnih tipova, među kojima i ovaj austrijski rad iz sredine XIX st.

str. 40.
Don Niko Milićević Stariji.
Dembić, majka s kćeri iz Vukovara, koja je bila gazdarica u Blacima 1909.—1913.
Lovci u Blacima oko 1890. g. Desno stoji Piero Goić, u sredini Lorenzo Fertilio, ostali nepoznati.

str. 41.
Austrijski vojni sanitet 1914. u Risnu. Don Niko, tada vojni kurat označen je strelicom. Na fotografiji je i Habsburgovska princeza bolničarka.
Marta Dembić, kćer Marije Dembić gazdarice Blataca.
Poklade u Blacima 1896. g. Prvi red: Don Petar Zlatar, Don Keko Bonačić iz Milne, Don Toma Ivanović iz Sutivana, Don Andrija Grinfocai iz Sutivana, Don Nikola Milićević, Don Ante Milićević.
Drugi red: Anka i ? Zlatar, (nećakinje Don Petra), Marica sestra mladoga Nika Milićevića, Don Ante Milićević.
Humca, Milica sestra mladoga Nika Milićevića, nepoznata, Ane Žuljevića iz Nerežišća.
Treći red: Mate Milićević brat mladoga Nike, Stipe Ostojić iz Povalja, nepoznati, Šime Perić iz Donjeg Humca, Niko Milićević Mlađi.

str. 47.
Don Niko Milićević okružen časnim sestrama uz svoje astronomske instrumente u Supetru, 1939.

str. 50 i 51.
Dvije stranice iz Don Nikinog dnevnika, sustavno vođenog cijelog života.

str. 55.
Stolice mletačkog baroka XVIII st. u toku konzervatorskog zahvata. S djelomično sačuvanom kožnatom presvlakom ove stolice su jedinstvene u našoj povijesti umjetnosti.

str. 59.
Unutrašnjost blatačke biblioteke.

str. 63.
Detalj s klavirom i rogom obilja, iz sobe koja je bila namijenjena hvarsko-bračkom biskupu prigodom njegovih dolazaka u Blaca.

str. 65.
Kovana rešetka iz 1765. g., s kapele na žalu Blatačke uvale.

str. 66.
Pogled sa jugoistoka na jezgru blatačkih stanova, stijenu nad njima, i na strmenu Velu stranu s vinogradima.

POVJESTNE CRTICE

O

PUSTINJI BLACA

(EREMO BLAZZA)

na

Otoku BRAČU

Priredio

N. V. S. B.

Sv. N. M. Up.

Tiskano

u

Privatnoj maloj Tiskari BLACA

Godine 1897.

1 POVJESTNE CRTICE O PUSTINJI BLACA

Nikola Milićević Stariji

BLACA: Valjda je mnogim ovo ime nepoznato.

Tako se nazivlje prediel na podne otoka Brača u Obćini Nerežiškoj, a od varoši Nerežišća po prilici udaljen za šest kilometara, te se proteže preko dva kilometra dugom, na način rieke, vijugajućom se prodolinom među brdim do na more, gdje pak nastaje istoimena luka.

Polovicom šesnestoga stoljeća dva svećenika, Matij Tomašević iz Duća i Grgur Martinović iz Zvečanja, Poljičani, pobjegav od turskoga zuluma, priđoše na Brač, te se utekoše Nadpopu Nerežišć, proseći njegovu zaštitu i pomoć. Don Juraj Drvodilić bijaše nadpop Nerežišć, i posjedovao je u dolini Blaca na obćinskom vlasništvu vinograda i starina, i kad mu se utekoše rečeni poljički popovi, a to godine 1550, ili 1551, on im pušti iste zemlje na uživanje, i dade im spilu Ljubitovicu za stan, gdje su prije se zaklanjali težaci u vrijeme radje polja. Blaca su bila doprla po radu, štednji, pomnji i požrtvovanju svojih pustinjaka do prostranoga i jakoga posjeda; a obitelj je brojila do šesnest družbenika, od kojih pet Svećenika. Proizvod u vinu iznosio je do pet stotina barila godišnjih, a ovčije stoke bilo je do tisuća glava.

Pod upravom Don Frane Nemčića, mjesto kojega u svim javnim i vanjskim poslima, isticao se je njegov brat Don Marko, dogodio se je nesrećni slučaj, bez ičije zloće ili krivnje, kako se dozna iz procesa, kojega je bila povela nadležna vlast u Prosincu 1724. Tada su izgorjele sve kuće i sve što se je u njima nahodilo: i pokućstvo, i karte i pisma i ostalo; ostale su bile same zidine. Nije pak bilo nikakove ljudske žrtve.

Iztaknut se mora ovdje važan dogadjaj, od kojega potekoše sve daljnje nesreće i rasulo interesa Pustinje. Kako se je već reklo, nisu Blacki popi živjeli mirno i bez suprotivština, jer su se neprijatelji i zavidnici množili, kako su oni napredovali u dobrostanju i probitcima, a iste Vlasti nisu znale kako da dojdu kraju svim tužbam i klevetam. Neprijatelji nadjoše napokon dobar oslon na Zakon koji je obstojao od g. 1605, kojim moralne Zadruge nisu mogle prisvajati nit kupovati nepokretna dobra na ime Zadruge nit Crkve, već samo kao privatna lajikalna dobra; a to jer dobra moralnih Zadruga i Crkava nisu podpadala javnim porezim, daćam i desetinam. Tim se zlobnici i nenavidnici Pustinje okoristiše i tužiše, da Pustinjaci Blaca posjeduju veći dio dobara prisvojenih i nabavljenih poslje rečenog Zakona. Vlasti zavedoše iztragu, iz koje je proizteklo, da posjed dobrog diela dobara Blaca nije u suglasju sa Zakonom.

Upravljao je tada s Blacim Don Marko Nemčić, već star, a nije bilo tko bi ga zamienio u poslovima izuzam Don Ante sinovca, komu se je morao povjeriti posao. Krene dakle ovaj put Mletaka, opskrbljen

sa svom potrebom; a već je bilo ugovoreno da radi na svoje ime, da izbjegne nesrećnom Zakonu od 1605. Don Ante dodje u Mletke i nadje čovjeka u Dok. Anti Tešti, kojemu povjeri posao, ovlastivši ga, da kupi za njega dobra Blaca, koja su se prodavala pri trećoj Dražbi 19 Svibnja 1749; i isti Tešta kupi za Don Antu Nemčića dobra rečena za svotu od tisuća i deset cekina i devedeset cekina za troškove. Ovaj dogadjaj ustravio je Pustinjake. Nije im se dalo napredovati s kupovinam i sa stečevinam kako su do tada činili nego morali su se odlučiti na drugačiji postupak; a to da vas napredak što budu činiti neka bude na ime jednoga od Skupšćine, eda tako izbjegnu više spomenutom Zakonu.

Don Ivan Nemčić, nasljednik Don Marka, se je vidio gospodarom velikoga posjeda i Upraviteljem dosta jakih glavnica u novcu, koje su ležale u skrinji kod Lukačevića. U to doba učinio je poznanstvo sa Kapitanom Antom Nikolorićem s Bola, kojega je kumovao sinu na Kršćenju i tako postao kumom i prijateljem. Kapetan Ante Nikolorić znao je, da Pustinjaci Blaca imaju novaca, ter se je hvatao kuma i prijatelja Don Ivana, nebi li ga prignuo, da uloži koju Pustinjsku glavnicu eda u zajednici š njim kupi veliki brod, a s kojim je pak imao on isti zapovijedati. Koristi su se imale razmjerno dieliti pram uloženim glavnicam. Onda brodarstvo mnogo je radilo i dobivalo, dapače najveće koristi davalo. Don Ivan nije se dao lahko svesti na želju i prošnju Nikolorića, jer, kao navješt, bojao se je za glavnice Pustinje, njemu kao Starešini povjerene, a opet uz bojazan Zakona g. 1605, koji je bio protivan svakomu prometu i trgovinam sa strane i na ime moralnih Zadruga. Ali Nikolorić nije odustao da kuca i pita i savjetuje za stvar; ter napokon Don Ivan, postignuvši privolu i dopust ostalih drugova Pustinjaka, a da ne izloži ime Pustinje, na svoje ime pristade na društvo s Nikolorićem; te, pouzdavajući se u njegovo prijateljstvo, povjeri mu jaku glavnicu, nezna se koliko. Nabaviše veliki brod, po običaju onoga vremena, Polaku, imenom **»Madonna di Carmine«** u kojoj Blaca su imala polovicu, a od druge polovice bio je vlasnik isti Nikolorić. Za čisto nije poznato baš točno vrieme kad je započela ova društvena trgovina; ali po dopišivanju Nikolorića sa Don Ivanom, što je pri ruci, po prilici društvo je počelo svoj rad god. 1781, i isti Kap. Ante Nikolorić preuze je zapovjed prvoga broda, i činio dosta dobrih posala; tako, da je u kratko vrieme, kako se crpi iz listova pisanih Don Ivanu, platio vas svoj dug prema trgovcim, gdje je našao vjeresije za svoju polovicu rečenoga broda.

Don Ivan uz dogovor ostalih drugova Pustinjaka zavede se u društvo i drugog broda, a to Polake **»Buon Viandante«.** Ovo je moglo biti god. 1787 ili 88; jer nahode se računi Polake prve »Mad. di Karmine« god. 1791, kada Kap. Nikola pripušta zapovjed ovoga broda bratu Kap. Vicencu, gdje se znade, da je tada već bio na zapovjedi Polake »Buon Viandante« Kapitan Ivan od više godina.

Godine 1796. Don Ivan Starešina Pustinje morao je ući u dioništvo i trećega broda Brigantina **»Šalvatore«.** Ovoga je bio Kap. Vicenco

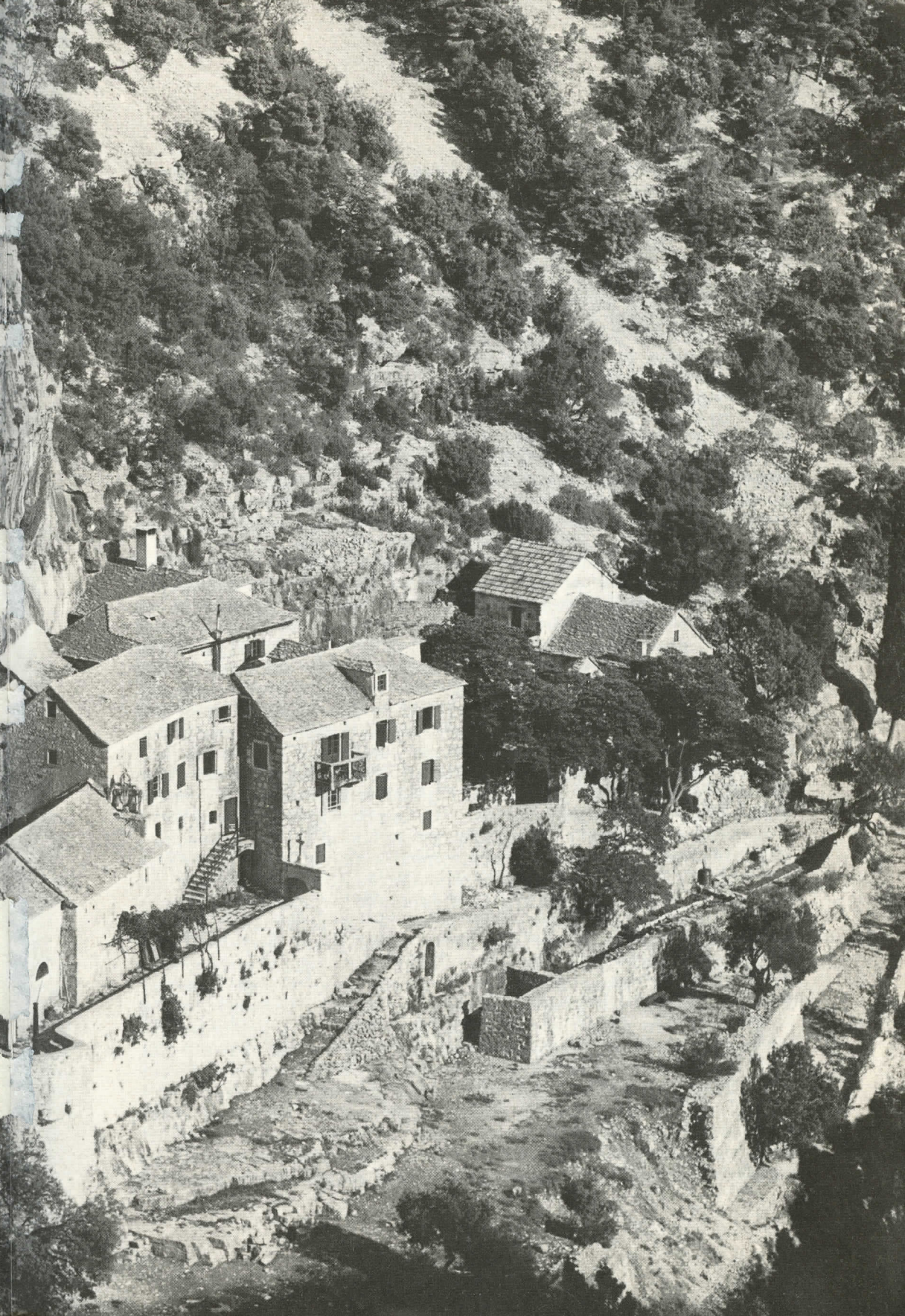

kupio bez savjeta Don Ivana, a sa glavnicam društva, i hotio prisvojiti na svoje samo ime; ali se je tomu isti Don Ivan uzprotivio, i brod morao je biti društveni. Zapovjed ovoga Brigantina bi povjerena Kapitan Tomasu, četvrtom sinu Kap. Antona. Predaja i listovi raznih trgovina uvjeravaju, da su Pustinjaci, a sve pod samo ime Don Ivana, bili interesirani u sve druge trgovine što su vodili Nikolorići srestvom rečenih brodova. Držali su skladišta žita u Bobovišći, u Milnoj; a u Bolu osim magaze za žito, Nikolorić je držao prodaju svakovrstnih tkanina i svila, koje bi brodovi dovadjali od istoka. Promet i trgovina vodile su se uvelike pa su i probitci bili jaki; tako da su Nikolorići bili postali bogati i medju najuglednijim obiteljim Brača u ono doba.

Govoreć o brodovim iztaknut se mora ovdje jedan važni događaj, koji iste tiče, i ako prelazi nešto kronologički red. U vrieme Francuske revolucije i vladanja Napoleuna sva je Europa bila u smetnji i smutnji, a more je bilo napućeno od gusara svake narodnosti, koji su sa svojim brodovim vrebali i pljačkali koga god bi mogli uhititi. Don Juraj Puarić dnevom 8 Travnja 1810 opišuje sljedeće: Dnevom 8 Prosinca god. blizu prošaste 1809 nahodila se je u luci Splita usjedrena Polaka »Buon Viandante« pod zapovidju Kap. Tomasa Nikolorića, oboružana sa dvanest topova. Na 12 urih podneva prekaza se na ušće luke iste jedna Ingleška Kroveta, oružana sa 34 kanuna, i pred njom 4 pripomoćne brodice, na svakoj od kojih po dva topa. Toliko luka koliko grad bili su bez obrane, ne nahodeći se već samo 14 vojnika sa jednim francuskim zapovjednikom. Ingležka Kroveta dade znakove govora zahtievajuć, da u vrieme od 24 časa pridadu joj se pod oblast svi brodovi nahodeći se u luci. Francuski zapovjednik ne htiede na to pristati, već naredi Kap. Tomasu i bratu mu Kap. Ivanu, koji se tada nahodio u Splitu, da se stavu na obranu suprotiva neprijatelju, koji je tako teško prietio luci i gradu. Nikolorići bez oklievanja hrabreno zauzeše naloženu obranu, i na uru po podne započeše bitku, koja potraja dvie ure i pol. Polaka se je borila sa mnogo većim i jačjim neprijateljem; ali hrabrost Kapitanih i mornarih postiže najsjajniju pobjedu; tako da Kroveta neprijatelja dostiže težkog kvara; naime, izgubi srednji jarbor, sva jidra razkinuta i razbacana po brodu, sva mrtva starna razrušena, tielo broda skrozi prošupljeno sa više od trideset taneta. Uz ovo neprijatelj izgubi jednu brodicu i, kako se je kašnje saznalo, izgubi prvog Tenenta i 14 ljudih mrtvih, a 12 težko ranjenih; nakon česa morade na svu prešu prisjeći gomenu, a sjedro ostaviti i pobjeći sramotno i bez pliena i bez slave. Ali ni Polaki ne bijaše prosto od težkih ozleda, preko što je dobila pet ljudih ranjenih, tako da njezin popravak, koji se je kašnje obavio u Milnoj, koštao je više tisuća fiorina. Prigodom popravljanja ove Polake »Polena« iste, jer je bila oštećena, ostala je u kući Blatačkoj, u Milni, gdje se i danas nahodi, a novom bi zamjenjena. Nikolorići, njihove hrabrosti radi, zasluživali su svako priznanje, cjenili su dobiti osim laskavih rieči i odštetu škode što su pretrpili; i zato utekli su se bili ondašnjoj Vlasti; ali, sa sviem da se je za to bio zauzeo i isti

Don Juraj Puarić Starešina Blaca, nisu postigli drugo, već same same pohvale njihove hrabrosti.

Spomenuto je već s početka, da pod njegovom Upravom (Don Ivana) između nadošli Svećenika bio je i Don Juraj Puarić, njegov nećak od sestre, kojega se je moralo dosad više puta spomenuti radi navedenih i opisanih zgoda. Puariću je bilo do toga, da ostane sam uz ujca, eda uzmogne pak gospodariti bez ičijega nadzira i prikora; a ujac dobar, miran, ljubezan i iskren dao bi se lako obsjenuti i zavarati od njegove lukavosti, ne dosimljući njegove namjere.

Godine 1800 još mjeseca Srpnja Don Ivan podje u Makarsku i tu ga zadesi bolest i bolest opasna; radi česa nasta velika žalost i pometnja u Pustinji. Don Juraj Puarić odtrča brže bolje odmah u Makarsku, i nađe se kod ujca ... Ono je bio odlučan čas za Puarića, a to jer je bolest Don Ivana bila opasna i prietila smrtću; a njemu su sva budućnost i svi njegovi ideali bili u tomu, da ga ujac imenuje svojim baštenikom i nasljednikom u starešinstvu Pustinje, ili barem da ga za potonje preporuči; a za ostala sve bi mu bilo ravno.

Nadje brod i mornare, piše list starom kapitanu Nikoloriću, prijatelju i svomu pouzdaniku, a i privrženiku ujčevu, te, upozorivši ga od svega, zaklinje ga, da odmah dojde s lječnikom s Bola u Makarsku, nebi li njima izpalo da sklone bolestna ujca na željeni postupak prije nego ga se odvede u Pustinju Blaca. Nikolorić se odazva pozivu, i brže bolje stiže s lječnikom u Makarsku. Saznav želje Don Jurja, a pokušav opornost bolestnika, od kojega nije se moglo polučiti ništa u prilog željam Puarića, dali protivno, nadjoše na svoju ruku bilježnika Makarske i još jednoga pouzdana i vierna prijatelja, te š njima skalupiše nunkupativnu oporuku na ime Don Ivana, kako je želio nećak, a bez podpisa i znanja Don Ivanova. Sastavitelji oporuke držaše stvar u najvećoj tajni; zašto sasma je vjerojatno, da su očekivali mastno nadarje. Don Ivan dok je u životu, mogao bi se, cienjahu, brž i sklonuti da ju i podpiše; ili da sbilja drugu protivnu oporuku napiše, kad bi mu došlo do ušiju. Nego kao da je bolestnik bio počeo naslućivati, da se nešto spletkari i snuje okolo njega, odriešito zapovjedi da ga se vodi u Blaca. Tim nije bilo kamo već na put. Kad dođoše pod Bol postigoše umoliti bolestnika da ondje sustavi se u kući Nikolorića, pod izlikom da bi se malko odmorio i opočinuo. Nego Don Juraj s prijateljim želili su da bolestnik ondje i ostane, izgledajući bolje za njihovu stvar, kad bi imao umrieti, da umre ondje, nego li u Blacih. Odmah iza smrti ujca Don Ivana, Don Juraj Puarić pobrinuo se je kako da dobije Starešinstvo Blataca. Don Juraj je u ta doba privrgao sve karte, pisma i dokumente što su bili u Blacih, pa sve što mu je stalo u prilog sahranio i odnio sa sobom; a što mu je bilo protivno, izgorio; sa jedinom svrhom da razoruža sve moguće protivnike oporuke, i da ukloni svaki trag njegovim zlotvorim za onda i za u buduće.

Puarić već je živio kao bubreg u loju, boraveći većim dielom u Nerežišći, neizostaviv ugodnosti česta putovanja do Trsta, do Mletaka

i drugdje. Kako je već rečeno, bila su pridružena odmah iza izgona Braovića Pustinji tri mlada svećenika; a to, Kaštelan, Lunjević i Kočić, s kojim, kao novim i ne vještim u stvarim i interesim Pustinje, mogao je Puarić motati kako je htjeo, i voditi posle po samoj svojoj volji.

U posljednje vrieme Jozo nećak Don Jurja daje se vidjeti u Blacih, i u prijateljstvu sa popima Pustinje i službi posrednikom izmedju Kaštelana i strica. Veliko prijateljstvo Puarića sa Nikolorićim proizvelo je, da se je isti Jozo oženio sa jednom Nikolorićkom, a to ćerom jednoga od mladih kapitanih. Ovaj savez svjedoči u kojoj cjeni stajao je Puarić, kada mu se je sinovac mogao oženiti iz jedne bogate, gospodske i uglednije obitelje Brača, i koliko su Blaca dopriniela, da se isti sinovac uza strica starešinu uzvisi, kada malo prije obitelj Puarića bila je ubožna i sasviem siromašna. Nego i Don Jurju sbrojeni su bili dani uzprkos njegovom veličanstvu, mnogim prijateljim i svezam, koje je bio učinio i s kojim je živio.

Godine 1824 Don Juraj bio je pozvan u Trst od Nikolorići da izravnaju račune; jer su htjeli razdieliti sve. U Trstu se zadrža više mjeseca, a bez doći kraju računim. Na 6 Ožuljka piše nećaku list obavješćujući ga, kako će morat pregorit svu glavnicu od 40 tisuća fiorina.

Svjedoci još živeći, koji su poznavali pok. Puarića, evo što pripovjedaju. Don Juraj Puarić pozvan kašnje valjda g. 1825, od Nikolorića na Bol, jedan od kapitana, a to po prilici kap. Tomas, upirući mu pištolj u prsa, usilova ga podpisati definitivne račune kako su oni htjeli, i kako su bili priredjeni u Trstu. To je strašno djelovalo na umne sile Don Jurja, tako da je odmah zašao s pameću. Pobježe s Bola, pješice štramputicom prebijući se preko vinograda i šuma, jedva stiže u Blaca; a sviet koji ga je vidio onako ići i lutati, odmah je posumnjao da nije kako sašao s pameću. Iz Pustinje premjesti se odmah u Nerežišće, a već je kod njega stajao nećak mu Jozo i bio mu na ruku za sve što mu je trebalo.

Predaja povieda: da nećak Jozo, videći da bolest napreduje i sve te više satira snage strica, pobrinuo se je da bi kako dobio njegovu oporuku, da osjegura sebi blagostanje, za kojim je hlepio i za kojim u istinu bile su i velike brige istoga strica.

Netom stric bi sahranjen u greb, nećak Jozo trče na Brač, uzimlje brod Janovića iz Sumartina i dolazi pod Blaca, i kažuje Don Luki Kaštelanu, koji je upravljao s Pustinjom u odsutnosti Puarića, da stric idje nabolje i da je nade da će ozdravit; ali da će ostat još u Makarskoj sve dok podpuno ozdravi, a njega da je poslao, da mu dovede pokućstvo i robu potrebitu. Don Luka povjerova i pusti da Jozo Puarić pokupi i odnese sve što je htjeo iz Pustinje Blaca i iz kuća u Nerežišći, misleći da je to po naredbi starješine Don Jurja, koga scieni još živa i u teku oporavljanja. Njeke bilježke uvjeravaju,

da je Jozo Puarić mnogo robe i pokućstva odnio, a navlastito škrinje i baule od velike težine, u kojim se računa, da su bile stvari dragociene i novčane glavnice, i tim da je napunio brod Janovića.

Veseo Jozo Puarić bježi sa svojim plienom u Makarsku; ali još nije onamo stigao, Kaštelan doznaje za prevaru, i utječe se vlasti, koja naredjuje Jozi Puariću, da vrati sve što je Pustinjsko; ali on toga vraća malo, jer tvrdi da je sve pok. strica. Napokon se stade pogadjati s Kaštelanom za ono što mora vratiti. Tako stvar svrši. Novci odnešeni ostadoše kod Joze Puarića, čim on postade bogat i velik; ali za malo; kako će se vidjeti.

Puarić Don Juraj isti, kako je bio prisvojio svo imanje Nemčića, pa i ono što je pripadalo Anki i sinu joj Anti, bio se podvrgao dužnosti pomnje i skrbi vrhu njih u oporuci p. ujca Don Ivana, tako je došlo, da isti Puarić oslonjen i na pisma: 25 Ožuljka 1781, 27 Ožuljka 1808, 15 Ožuljka 1815, vidio je dragovoljno u Blacih Anku Nemčić, paka i istoga Antu kad se je povratio s mora i odustao od mornarenja. Anka je u Pustinji živjela mirno i bila čašćena i dobro gledana; a držala je mjesto domaćice. Sin joj Ante također bio je dobro vidjen; a bio je okretan i dosta zauzetan za pomnju i koristih Pustinje; tako da je on upravljao s težacima i s radjom polja, i držao u tomu vas red, i zvali su ga Ante »Fatutto«. Medju ostalim zna se, da je bio dobar lovac, i on je prvi donio pušku dvocievku iz Ingležke na Brač. Pripovieda se, da jednoć uvukoše se hajduci »gusari« u Blaca, i da on ih hrabreno potjera. Evo kako: Pred večer jednoga dana stigoše pred Crkvu dva oružana čovjeka, i humiljeno pozdraviše dječake, koji su zvonili na večernje Pozdravljenje, i od njih se obaviestiše o kućnoj čeljadi u Manastiru iztačući se kako da su došli tražiti radnje i dobitka. Dječaci ih odvedoše u gornje sprate k starješini, komu isti došljaci očitovaše da su došli tražeći radnje. U ta doba pristupivši Ante, razgledavši ih dobro i čujući ih besiditi, upoznade ih čisto za ono što biše. Čini ih odmah sješti za stol, gdje im dade napitak, postigavši prije da polože oružje u nugao po kraj sebe. Medjuto ućuti se tucnjava na vratih dvora i jako lajanje pasa stražara; na što podje netko nazreti se na dvor i ugleda pred vratih desetak oružanih ljudi. Nasta pitanje tko su i otkle su; našto ona dva prva izjaviše: da bit će njihova družina, koja su ostala za njima idjuć tražeći jednako zarade kao i oni. Ante »Fatutto« uvjerivši se tim nedvojbeno u svom mnenju o istim, pošalje mučem, da se što ne dosjete ona dva prva, zaključati dobro vrata dvora, a on u tren od oka oružavši se od pete do glave, iznenada, bez da su na što slutili, prestavi se pred ona dva koji su još blagovali, i naperivši im na prsa dva trombuna, srdito im zapovjedi: da, bez maknuti se ili mašiti se za oružje, odmah izlaze pred njim za svićom, koja ih je morala voditi vanka do na vrata dvora. Nije bilo mjesta nit vremena izpričavanju, nego tako iznenadjeni i prestrašeni moradoše sljediti zapovjed. Došavši na vrata dvora svićarica raztvori vrata, a ova dva usrnuše u one što su još čekali vanka, da im se vrata otvore; a Ante u taj čas prasnu u nje iz trombuna. Smeteni tako i preplašeni uz jauk ranjenih, skačući jedan pre-

ko drugoga, pobjegoše bez obzira k moru, gdje uskočiv u svoju ladju, svom prišom odvezoše se. Priča se, da su dva ostala mrtva, jer se još nahode u Pustinji puške, koje su ostale hajducima. Još se priča o istom Anti, da je još i drugim putom našao u gori gdje peku velikoga brava 12 gusari, i da ih je sa svojom hrabrošću potjerao. Nije ništa mučno vjerovati, da se je sve ovo moglo sbiti u ona burna i smetena vremena, kada je more bilo napučeno gusarim, koji su plaćkali svuda gdje bi dopirali i po kraju i po moru.

Don Matij Kraljić, Kaštelanov nasljednik u istinu nadje Blaca u velikom zapustu. Sve ostarilo: kuće i pokućstvo u najvećem nemaru, a proizvodi zemalja toliko, da se moglo tek kuburiti. Dade se on sa svim marom i zauzetnošću na uzradjivanje polja i vinograda, a stoke već još su bili mali ostanci, ne bi li štokod proizvode povećao, i tim priskočio u pomoć nužnijim potrebam. Kad je Kraljić nastupio malo je prelazio 100 barila, i zato bilo je tjesno za sve, i jedva se je živjelo. Radišnost Kraljića dovede Pustinju opet da s godinom na godinu činila je oko 300 barila vina; nego ciene su u obće prvih godina bile nizke, i nisu odgovarale potrebam.

Godine 1862 na 3 Rujna umrie Don Matij Kraljić, i ostavlja iza sebe za nasljednika Don Tadiju Milićevića, koji i ako nadahnut najboljim morom i voljom za koristih Pustinje i Crkve, ne dopire tomu, jer slab u zdravlju i vidi se nesposobnim za upravu, koju je tako radišno i uspješno, u koliko je bilo moguće, vodio i doveo bio blagopokojni njegov prešastnik, vriedni Don Matij Kraljić.

Nastupiv na upravu Pustinje i dušobrižništvo Kapelanije Don Nikola Milićević, treći svećenik latinskoga obreda od postanka Pustinje, upre sa svim silam, da bi imanje Pustinje poljepšao i uredio toliko u kućam koliko u zemljam, i ne bi li proizvode povećao, da doskoči svim potrebam i potežkoćam vremena. Istina je, da je pok. Kraljić učinio napredka u polju, ali ono je nešto palo pod pok. Don Tadijom, te je dosta i nazadovala Pustinja prama zahtjevam vremena; zato je trebalo radišnosti, štednje i odlučnosti, u čem kako započeo tako i prosljedio rečeni Don Nikola: pa i danas je uztrajan svedj istom voljom i željom; u čem ga se ostavlja, jer je došla kraju zadaća, a budućnost sam Bog zna. Potomci i nasljednici će o njoj pripoviedati i rasudjivati.

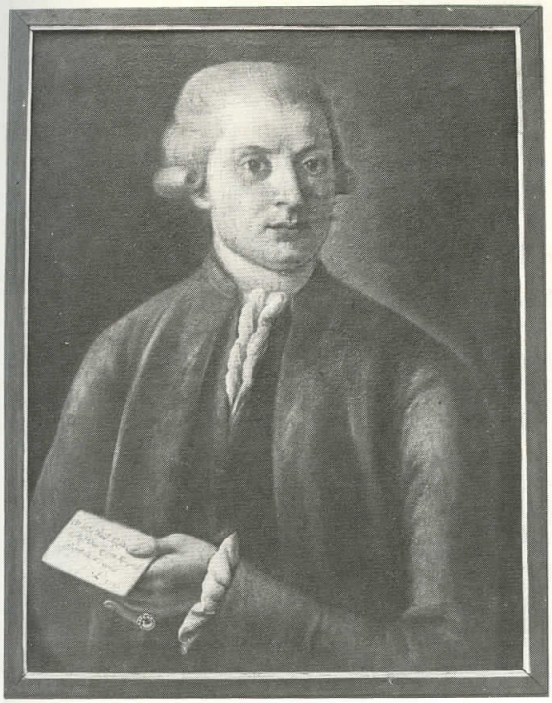

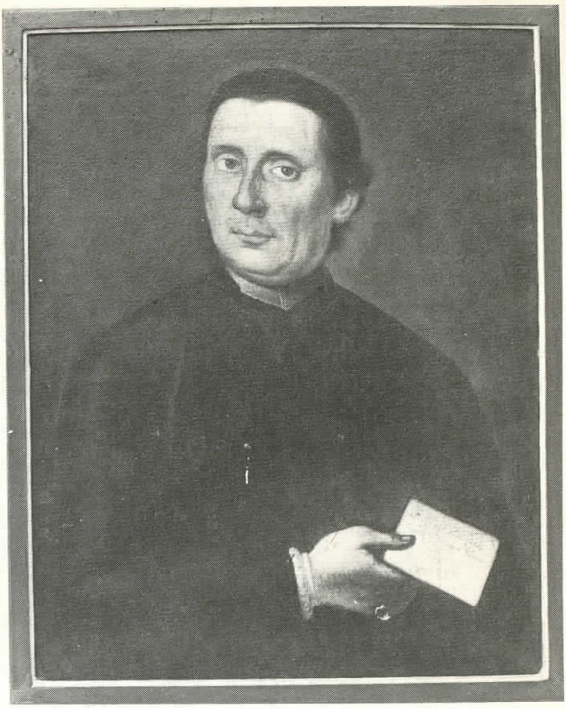

Izbor poglavitih trošaka i prihoda Pustinje Blaca

Izbroj poglavitih trošaka Pustinje Blaca

Red	Oznaka	Vriednost kr. p.
1.	*Za staru lokvu napravit i novu sagradit*	2400
2.	*Za načinit gustirne u Blacih i na vrhu*	600
3.	*Za Crkvu (sve osim zidova) sa svim što se u njoj nahodi*	16.000
4.	*Za čimatorje i za Crkvom*	1100
5.	*Za nove skale vrata i podić*	400
6.	*Za šalvarobu*	200
7.	*Za kuću kod gustirne*	1000
8.	*Za pode, štuke, ponistre kuće kraj Crkve*	1400
9.	*Za tinel i sobe ozgora*	900
10.	*Za kužinu i kamarine*	500
11.	*Za balaturicu*	200
12.	*Za Velu kuću svu napravit kako je danaș*	6000
13.	*Za dvor i obor*	500
14.	*Za tezu nad turne*	600
15.	*Za novu konobu i kuću*	4000
16.	*Za težačku kuću, sobe, pod, nadogradu i kokošinjak*	1000
17.	*Štala, rakijašnica, pod, konobica*	800
18.	*Praščarica i zahodi težačkih*	450
19.	*Za velu konobu izminat i uredit kako je danas*	500
20.	*Za bedem*	2000
21.	*Za pute okolo Pustinje*	1000
22.	*Za limunaru i Katavić*	2100
23.	*Za čele i ulišta*	1900
24.	*Za vrtle i vode i za povodnjak*	1200
25.	*Za kuće gdje stanuje Restović Surlo*	800
26.	*Za kuću u Tarci i Obršju*	1100
27.	*Za kuće u Nerežišćih*	1200
28.	*Za kuće u Milnoj*	3300
29.	*Za kuće u Makarskoj*	2000
30.	*Za kuću u Dragovodi*	600
31.	*Kup u Kašandrića (Tarca, Lozna i druge zemlje)*	1400
32.	*Težacima pripomoć radje*	6000
33.	*Za vinograde Donja i srednja Zdinca*	2800
34.	*Za vinograd Gornja Tarca*	8000
35.	*Za vinograd Kruševica*	20000
36.	*Za vinograd Zabran Dolac i Ljubovitica*	6050
	Svega kruna	101000

NB. Možda će se ova svota činiti pretjerana, ali nipošto nije kad se promotri što je učinjeno, a da prihodi davali su s godinom do čistih Kruna osamtisuća (8000), a u (34) tridesetičetiri godine do danas sve sam jedino činio za Pustinju i nje boljak.

Blaca Siečnja 1903.

Izbroj poglavitih prihoda Pustinje od 1878. do 1902. g.

od do Vrieme	*Vrst prihoda*	*Iznos kruna*
1. 9. 1878. — 1. 9. 1879.	*Za vino ukupno*	*11210*
	Za rakiju i ulje	*448*
	Za fite kuća	*894*
	Za drva i razne ost.	*4806*
	Za Mise 1878. i Kongrun.	*361*
		17719
1. 9. 1879. — 1. 9. 1880.	*Za vino ukupno*	*5436*
	Za rakiju i ulje	*2002*
	Za fite kuća	*224*
	Za drva i razne ost.	*3502*
	Za Mise g. 1879. i Kongrun.	*304*
		11468
1. 9. 1880. — 1. 9. 1881.	*Za vino ukupno*	*11414*
	Za rakiju i ulje	*560*
	Za fite kuća	*658*
	Za drva i razne ost.	*974*
	Za Mise 1880. i Kongrun.	*288*
		13894
1. 9. 1881. — 1. 9. 1882.	*Za vino ukupno*	*7802*
	Za rakiju	*260*
	Za fite kuća	*942*
	Za drva i razne ost.	*1334*
	Za Mise g. 1881. i Kongrun.	*197*
		10535
1. 9. 1882. — 1. 9. 1883	*Za vino ukupno*	*5854*
	Za rakiju	*240*
	Za fite kuća	*610*
	Za drva i razne ost.	*1860*
	Za Mise g. 1882. i Kongrun.	*330*
		8894
1. 9. 1883. — 1. 9. 1884.	*Za vino ukupno*	*9456*
	Za rakiju	*408*
	Za fite kuća	*724*
	Za drva i razne ost.	*2238*
	Za Mise g. 1883. i Kongrun.	*271*
		13067
1. 9. 1884. — 1. 9. 1885.	*Za vino ukupno*	*16232*
	Za rakiju	*598*
	Za fite kuća	*630*
	Za drva i razne ost.	*1140*
	Za Mise g. 1884 i Kongrun.	*322*
		18922

Vrieme od do	Vrst prihoda	Iznos kruna
1. 9. 1885. — 1. 9. 1886.	Za vino ukupno	14803
	Za rakiju	434
	Za fite kuća	1216
	Za drva i razne ost.	2552
	Na mise 1885. i Kongrun.	462
		19472
1. 9. 1886. — 1. 9. 1887.	Za vino ukupno	16144
	Za rakiju	326
	Za fite kuća	820
	Za drva i razne ost.	1202
	Za mise 1886. i Kongrun.	463
		18955
1. 9. 1887. — 1. 9. 1888.	Za vino ukupno	7458
	Za rakiju	254
	Za fite kuća	748
	Za drva i razne ost.	1726
	Za Mise 1887. i Kongrun.	916
		11102
1. 9. 1888. — 1. 9. 1889.	Za vino ukupno	16010
	Za rakiju	538
	Za fite kuća	840
	Za drva i razne ost.	968
	Za Mise g. 1888. i Kongrun	411
		18767
1. 9. 1889. — 1. 9. 1890.	Za vino ukupno	16922
	Za rakiju	240
	Za fite kuća	1060
	Za drva i razne ost.	2098
	Za Mise g. 1889. i Kongrun.	474
		20794
1. 9. 1890. — 1. 9. 1891.	Za vino ukupno	10696
	Za rakiju	232
	Za fite kuća	822
	Za drva i razne ost.	2824
	Za Mise g. 1890. i Kongrun.	732
		15606
1. 9. 1891. — 1. 9. 1892.	Za vino ukupno	19744
	Za rakiju	800
	Za fite kuća	796
	Za drva i razne ost.	2302
	Za Mise g. 1891. i Kongrun	672
		24314

Vrieme od do	Vrst prihoda	Iznos kruna
1. 9. 1892. — 1. 9. 1893.	Za vino ukupno	14758
	Za rakiju	450
	Za fite kuća	654
	Za drva i razne ost.	4568
	Za Mise 1892. i Kongrun.	620
		21050
1. 9. 1893. — 1. 9. 1894.	Za vino ukupno	16978
	Za fite kuća	708
	Za drva i razne ost.	1070
	Za Mise 1893. i Kongrun.	1760
		20516
1. 9. 1894. — 1. 9. 1895.	Za vino ukupno	14346
	Za rakiju	600
	Za fite kuća	1994
	Za drva i razne ost.	2254
	Za Mise 1894. i Kongrun.	770
		19964
1. 9. 1895. — 1. 9. 1896.	Za vino ukupno	13044
	Za rakiju	994
	Za fite kuća	1276
	Za drva i razne ost.	1400
	Za Mise 1895. i Kongrun.	700
		17414
1. 9. 1896. — 1. 9. 1897.	Za vino ukupno	7972
	Za rakiju	462
	Za fita kuća	1320
	Za drva i razne ost.	946
	Za Mise 1896. i Kongrun.	604
		11304
1. 9. 1897. — 1. 9. 1898.	Za vino ukupno	9564
	Za rakiju	400
	Za fite kuća	1438
	Za drva i razne ost.	1356
	Za Mise 1897. i Kongrun.	864
		13622
1. 9. 1898. — 1. 9. 1899.	Za vino ukupno	12454
	Za rakiju	920
	Za fite kuća	1048
	Za drva i razne ost.	1190
	Za Mise 1898. i Kongrun.	950
		16562

Vrieme od do	*Vrst prihoda*	*Iznos kruna*
1. 9. 1899. — 1. 9. 1900.	*Za vino ukupno*	*10326*
	Za fite kuća	*902*
	Za drva i razne ost.	*680*
	Za Mise 1899 i Kongrun.	*234*
		12142
1. 9. 1900. — 1. 9. 1901.	*Za vino ukupno*	*12452*
	Za rakiju	*152*
	Za fite kuća	*1402*
	Za drva i razne ost.	*2546*
	Za Mise 1900. i Kongrun.	*436*
		16983
1. 9. 1901. — 1. 9. 1902.	*Za vino ukupno*	*3494*
	Za rakiju	*1056*
Nesrećna godina jer mi je ostalo dva diela vina neprodana!	*Za fite kuća*	*612*
	Za drva i razne ost.	*376*
	Za Mise 1901. i Kongrun.	*612*
		6150

SKUP SVEGA 464.329

Sveć. Nikola Milićević Upravitelj
Pustinja Blaca na 15 Siečnja 1903.

Popis svih upravitelja Pustinje Blaca

1. Don Grgur Martinović iz Zvečanja	1552.—1589.
2. Don Juraj Martinović iz Zvečanja	1589.—1615.
3. Don Juraj Ilijić iz Duća	1615.—1631.
4. Don Matij Martinović iz Zvečanja	1631.—1665.
5. Don Pavao Buljević iz Obršja	1665.—1676.
6. Don Ante Alfirević iz Ostrvice	1676.—1704.
7. Don Frane Nemčić iz Velogbrda	1704.—1747.
8. Don Marko Nemčić iz Velogbrda	1747.—1765.
9. Don Ante Nemčić iz Velogbrda	1765.—1772.
10. Don Ivan Nemčić iz Velogbrda	1772.—1800.
11. Don Juraj Puarić iz Velogbrda	1800.—1826.
12. Don Luka Kaštelan iz Ostrvice	1826.—1841.
13. Don Matij Kraljić iz Čićala	1841.—1862.
14. Don Tadija Milićević iz Zvečanja	1862.—1869.
15. Don Nikola Milićević iz Zvečanja	1869.—1923.
16. Don Nikola Milićević II iz Zvečanja	1923.—1963.

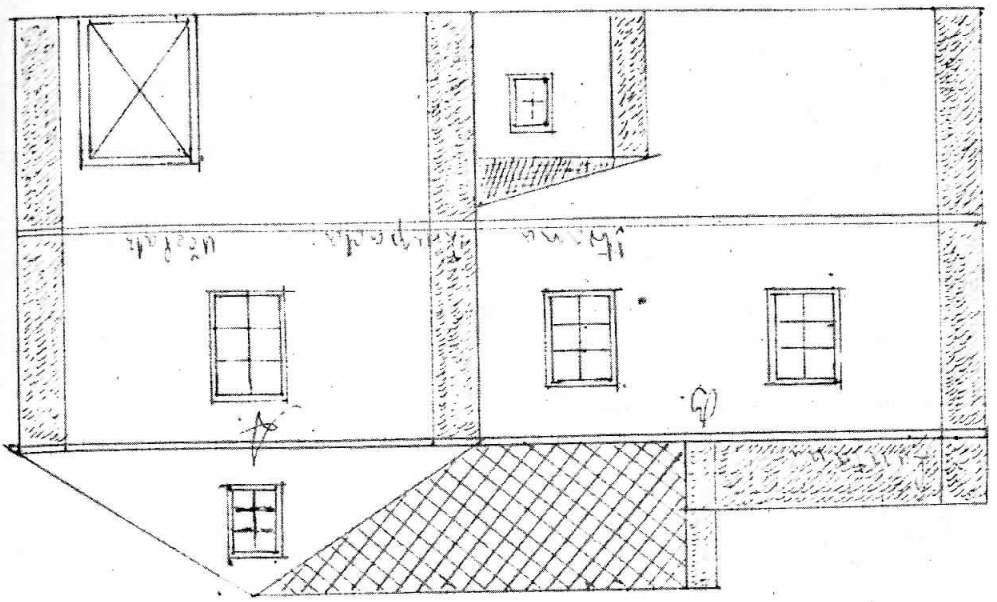

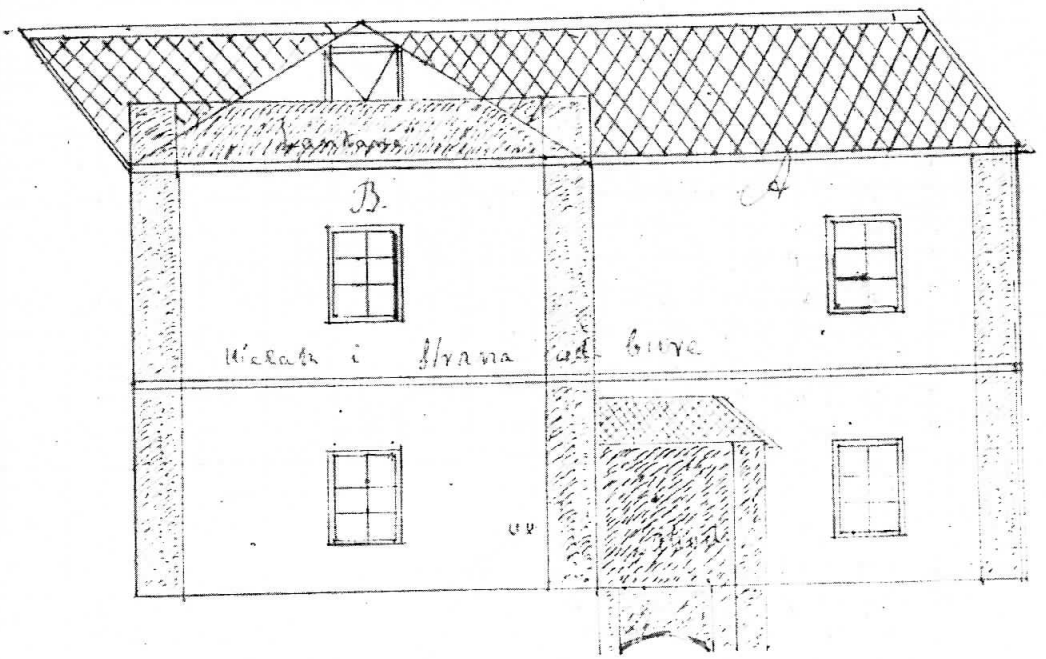
B.
A

2 UZ IZLOŽBU

Davor Domančić

Pustinja Blaca po svojoj prošlosti i položaju u strmoj prodolini na južnoj strani otoka Brača jedinstven su spomenik kulture na našoj obali. U njoj se kao rijetko gdje doživljava jedinstvo i sraštenost prirode i života koji se uklještio svojom upornošću u odvojeni kutak otoka, zatvoren među hridima i strmim padinama, vezan uz škrti sloj obradive zemlje. Tu je našla stan zajednica pustinjaka koji su 1551. godine izabrali to mjesto, bježeći u strahu pred Turcima iz svojih rodnih Poljica. Ta je pustinja začeta posljednja u nizu već ranije osnovanih pustinjačkih stanova koji su se smjestili na južnim padinama Brača oko Murvice, u Dragonjinoj spilji, Dračevoj Luci, Dutiću i Silviji . Ona je svih njih nadživjela i dospjela do naših vremena sa sačuvanim uspomenama toga življenja, što ujedno osvjetljava i način života u prošlosti Brača.

Blatačka je pustinja imala sreću da su se obnavljale generacije svećenika koje su do posljednjeg Don Nike Milićevića, koji je umro 1963. godine, često bile iz iste obitelji. Tako je tu zajednicu, osim čvrstih pravila življenja jačala ponekad i obiteljska tradicija pripadanja Pustinji Blaca.

U starini su to bili svećenici glagoljaši koji su zajedno sa svjetovnjacima živjeli u čvrstoj zajednici obrađujući zemlju i gajeći stoku. Ona je rasla u bogatstvu od kraja XVII i početka XVIII stoljeća tako da i požar 1724. godine, koji je ostavio samo gole zidove Pustinje, nije ozbiljnije ugrozio nastavak života u njoj jer su je družinari ubrzo obnovili i vratili joj prvotni sjaj. Taj njihov mar i osjećaj zajedništva učvršćivao je pravilnik koji je od davnine preživio i nakon spomenutog požara ponovno obnovljen po sjećanju upravitelja Frane Nemčića, pružajući novim generacijama pustinjaka čvrstu okosnicu njihova napretka.

Obveza je išla od uzornosti svećenika do neprikosnovenog zajedničkog imetka koji je uvijek ostajao zajednici. Starješina određuje poslove svakog pojedinog člana družine u crkvenim, kućnim i gospodarskim poslovima. O tim poslovima se dogovaraju zajedno večer prije, a nakon isteka dana svi zajednički polažu račune o izvršenom. Starješina dva puta godišnje, u studenome i svibnju utvrđuje potrebe svakog pojedinog, daje po dvije košulje, potrebnu odjeću i obuću.

Svaki je član slobodan napustiti Pustinju kada zaželi, ali može biti i protjeran ukoliko se utvrdi njegova nepodobnost, a o tome moraju biti upućeni i osvjedočeni svi članovi. Ukoliko netko dozna o zlu ponašanju pojedinca, mora ga opomenuti, a ovaj ako se ne popravi bit će prijavljen starješini koji će ga onda javno ukoriti. Ako se i nakon toga ne popravi, bit će izgnan.

Darovitog dječaka koji je u službi Pustinje misnici će podučavati u čitanju i pisanju te omogućiti mu daljnje školovanje do misništva.

Ukoliko kao svršeni svećenik ne ostane u Blacima, stavlja mu se na dušu da vrati utrošeni novac za njegovo školovanje.

O povijesti Blataca iznio je Nikola Milićević, stariji u svojoj knjizi Povjestne crtice o Pustinji Blaca koju je tiskao u Blatačkoj tiskari 1897. godine. Uz to ostaje još toga neosvijetljeno, dok natpisi na crkvi samo dijelom ocrtavaju postepeni rast Pustinje, a time i mukotrpno nastojanje njezinih stanovnika da sagrade svoje prebivalište i učvrste svoje življenje u toj zabiti.

Tu crkvu, posvećenu Gospi Uznesenja, započeo je graditi Don Grgur Martinović 1588. godine, a bila je završena 1614. godine za uprave njegova nasljednika Don Jurja Martinovića. Vjerojatno je i crkva doživjela oštećenja u požaru 1724. godine ili je bila premalena i neugledna za poimanje sve bogatijeg stanja Pustinje u to vrijeme, pa je nanovo sagrađena i proširena 1757. godine. O tome svjedoče i dopuštenja hvarskog biskupa Cezara Bonaiutija 1754. i bračkog kneza Augustina Barbara 1757. godine.

To je vrijeme uspona Blataca za vrijeme uprave četvorice Nemčića iz Velog Brda u Makarskom Primorju, Frane, Marka, Ante i Ivana. Don Marko Nemčić umro je 1765. godine, a u Blacima je proboravio 73 godine i za njegove su uprave Blaca stekla najveće bogatstvo. To je bogatstvo još više učvrstio i ojačao posljednji Nemčić, Don Ivan koji je bio na upravi Pustinje od 1772. do 1800. godine. On je pravno učvrstio stanje Blataca i ishodio odluku mletačke vlasti u studenom 1785. godine kojom se potvrđuje mirno posjedovanje blatačkih imanja. Koliko je trebalo umješnosti uz požrtvovni rad pustinjaka da se sačuva stečeno bogatstvo svjedoči i pismo Ivana Nemčića u prosincu 1790. godine svojoj subraći u kojem ih upućuje da uz zdušni rad nađu načina i mudrosti da se odupru nenavidnosti koja je uvijek bila prisutna na Braču prema njihovu bogatstvu. Upućuje ih na čitanje knjiga svoje bogate knjižnice i proučavanje isprava koje govore o prošlosti Pustinje. Tako će se, upoznavši marljivost svojih predšasnika koji su zaslužni za dobrobit Blataca, uzmoći mudro oduprijeti neprijatelju.

Sa smrću Ivana Nemčića uspon počinje pomalo opadati. Izostala je marnost uprave na kojoj su pojedinci više gledali na vlastiti probitak nego na korist Pustinje. Tek je u drugoj polovini XIX stoljeća i početkom ovog, pod upravom Don Nikole Milićevića, starijeg došlo do oživljavanja gospodarstva pa su Blaca ponovno uznapredovala, a to je bio ujedno i svršetak neprekinutog slijeda života te Pustinje. Knjige koje su pratile gospodarstvo najbolje svjedoče o nastojanju Milićevića da unaprijedi poljoprivredu i stočarstvo. Godine 1905. gradi jedinstveni pčelinjak kakvog po obliku i načinu uzgoja nije bilo u Dalmaciji.

Posljednji svećenik u Blacima bio je Don Nikola Milićević, mlađi, nećak svog predšasnika na upravi. Njegovom smrću 1963. godine završava slijed svećenika i upravitelja koji su svi po pravilu bili iz Poljica. On je Pustinji dao jednu novu zanimljivost. Baveći se zvjezdo-

znanstvom stvorio je dvadesetih godina ovog stoljeća u Blacima svoj opservatorij koji je opskrbio knjižnicom, instrumentima i teleskopima među kojima se ističe onaj nabavljen u Lošinju koji je dugo vrijeme bio najveći u zemlji.

Od sve te prošlosti Blataca sačuvalo se ono što je tamo nastalo i dobavljeno nakon požara 1724. godine. Na zgradama je teško pratiti slijed gradnje budući da kuće nemaju izrazitih stilskih oblika. Jedini zapisani stariji datum na zgradama je onaj na dimnjaku krušne peći, 1750. godine. Prva crkva iz početka XVII stoljeća dobila je današnji oblik 1757. godine i ima sve odlike barokne gradnje u Dalmaciji, u ovom slučaju prilagođene sljubljenosti uz pećinu gdje je bio začet pustinjački stan. Ona po tome ima glavno pročelje prema jugu sa zvonikom na preslicu, a svetište je prema sjeveru i ima izduženi oblik. Uz nju je priljubljena najstarija zgrada koja ima jednostavne prozore u nizu na dva kata, a pokrivena je dvostrešnim krovom. Na nju se nadovezuje u stražnjem dijelu zgrada, priljubljena uz hrid, s kuhinjom i kominom s napom koji predstavlja izuzetan primjerak u Dalmaciji.

Taj komin možda najvjernije odražava život u Blacima jer je najvjerojatnije ostao nepromijenjen iz te prošlosti. Takav izuzetno prostran oblik morao je odgovarati blatačkim potrebama zajednice na kojemu se nije samo kuhalo nego i za dugih zimskih večeri razgovaralo i dogovaralo, prepričavalo o prošlim vremenima i događajima uz toplinu i sugestivno osvjetljenje bljeska vatre. On je bio duša Blataca. Na njemu se vatra nije gasila kroz cijelu godinu, a gasila se i nanovo užigala na Veliki četvrtak kada se blagoslivljao oganj, što se običavalo sve do nedavno.

Najistaknutija je kuća ona na jugozapadnom kutu, vezana s onom uz crkvu i mostom prema kuhinji, a sagrađena je polovinom XIX stoljeća. Na njoj je na zapadnoj pročelnoj strani balkon na drugom katu. On je ranije imao ogradu s ukrštenim ciglama, istu kao što je ona na kući Nikolorić u Bolu s kojom su Blaca imali poslovne veze s brodovima i trgovinom. Spojevi ovih kuća stvorili su slikovite prizemne prostore koji su dijelom korišteni za smještaj velikih sanduka-ambara za žito i nekoliko žrvnjeva.

Južno uz kuću s kuhinjom je prizemnica s krušnom peći s ugrebenom godinom 1750. na dimnjaku, vjerojatno godinom gradnje. Na najširem dijelu dvorišta je teza na četiri stupa koja je pokrivala tijesak za grožđe od kojeg je ostao još u podu kamen sa žlijebom i rupe za loze. Ostale zgrade prema jugu su gospodarske u prizemlju, a na katu za stanovanje posluge i radnika koji su radili u polju, sve građene krajem XIX stoljeća. Svi su krovovi pokriveni kamenom pločom i obijeljeni.

Njihova bjelina grli sva zdanja u zbijenu cjelinu koja je u ritmiziranju istaknutog obujma s onim uvučenim, s onim višim u odnosu prema nižem stvorila slikovit sklad podno hridi koja ih je materinski

obujmila u svom krilu. Kao da taj sklad vanjštine odražava onu nabijenost duha u tom prostoru.

Unutrašnji raspored u kućama pripada XIX stoljeću, a izveden je tako da se prolazi iz kuće u kuću u prizemlju i na katu. Prostori u dva kata prednje kuće na jugozapadu sadržavaju najuređenije sobe za spavanje, primanje i rad. U središnjem je dijelu na drugom katu knjižnica s radnim stolom. Na drugom katu krila uz crkvu vratnice soba imaju još staru konstrukciju i oblik koji se može datirati u XVIII stoljeće. Tom bi stoljeću pripadale i ukrasne ručke na vratnicama između knjižnice i susjedne sobe, koje su tu zaostale u novoj obnovi u XIX stoljeću. Iz svih tih prostora vode prilazi prema kuhinji i kominu koji postaje osovina unutrašnjeg rasporeda i života.

Namještaj pretežno pripada drugoj polovini XIX stoljeća među kojim se ističu postelje iz polovine tog stoljeća (od kojih se jedna izlaže). Od XVIII stoljeća sačuvalo se samo nekoliko komada u vrlo trošnom stanju: jedan trbušasti komo-biro, pisaći stol s intarzijom, ugaoni ormarić jednostavnih oblika i nadasve vrijedne stolice profiliranih oblika s ukrašenom kožom koje su sada obnovljene. Njih najvjerojatnije treba povezati s ličnošću Ivana Nemčića, a pripadaju drugoj polovini XVIII stoljeća. One predstavljaju jedine primjerke u Dalmaciji toga tipa, a mogle su doći iz Mletaka.

Od toga je upravitelja ostao portret kao i portret njegova zastupnika u Mlecima Giuseppea Vavisca. Oni su isti veličinom i načinom rada pa prapadaju istom mletačkom slikaru. Nemčić je prikazan u crnom odijelu s bijelim ovratnikom svećenika, dok je Vavisco obučen u crveni haljetak s vlasuljom na način onodobnog odijevanja u Mlecima, a svaki od njih ima posjetnicu drugog.

Toj mletačkoj vezi Blataca treba pripisati i dvije slike, od kojih jedna prikazuje Mariju Magdalenu a druga Krista sa Samarićankom. Po načinu slikanja pripadaju istom mletačkom slikaru druge poslovine XVII stoljeća. Više oštećena slika sv. Katarine pripada istom stoljeću zajedno s okvirom istog vremena. Tom stoljeću pripada i bogato ukrašen okvir pozlaćena lisnata ukrasa i nekoliko manjih slika svetaca, dok Gospa Žalosna slikana na dasci pripada XVIII stoljeću. Među gravirama ističu se one obojane, a rađene su prema Poussinu s prikazima sedam sakramenata.

Među predmetima se ističe sat s utezima XVII stoljeća iz Londona koji je najstariji u nizu raznovrsnih satova, uglavnom iz prošlog i ovog stoljeća. U Blacima se našao i mehanički gramofon s perforiranim kartonskim pločama druge polovine XIX stoljeća, koji je s klavirom i kasnije violinom pružao strani ugođaj ovoj pustinji.
Među posuđem bilo je zastupljeno sve ono što se u prosječnoj kući na Braču inače nalazilo u prošlom stoljeću među kojima se ističu staklenke iz polovine tog stoljeća.

U Blacima se čuva više pušaka koje su pružale sigurnost stanovanja u toj pustoši u vremenima u kojima se mogao očekivati i napad gu-

sara s mora. Među njima se ističu tromboni XVII stoljeća, dok ostale pripadaju XVIII i XIX stoljeću.

Sačuvao se i dio potrepština vezanih uz kuću i zemlju. Neobične su velike drvene zdjele iz kojih su jeli poljodjelci, alat, pribor za ognjište, pčelarstvo, vinogradarstvo i dr.

Svemu tome treba pribrojiti i neobičnost što se u toj zabiti našla i ručna tiskara krajem prošlog stoljeća u kojoj je Nikola Milićević, stariji tiskao svoje povijesne crtice o Blacima, molitvenike i pravila. Crkveni predmeti pripadaju uobičajenom broju i tipu kao i u ostalim crkvama u Dalmaciji, kaleži, pokaznica, piksida iz XVII stoljeća, svijećnjaci XVII i XVIII stoljeća i dr. Mali barokni kip Gospe zatvoren je u kutiju iz polovine prošlog stoljeća, a na njoj je nakit darovan u zavjet kojim su se kitile Bračanke u prošlom stoljeću. Oltarne slike XVIII stoljeća koje još treba popraviti, orgulje prošlog stoljeća i oltarne palme, koje su se u Blacima iznimno sačuvale u tolikom broju i u toliko inačica, pripadaju XIX stoljeću, pokazuju raznolikost oblika i živost izrade, a predstavljaju posebnu zanimljivost jer su te palme inače skoro potpuno nestale u crkvama Dalmacije.

I blatačko je pomorstvo vezano uz trgovinu ostavilo trag u brodskoj puleni polake »Buon Viandante« koja se hrabro oduprla engleskoj korveti »Volage« pred splitskom lukom 8. prosinca 1809. godine. Alegorijski ženski lik s ukrasom ima odlike baroknog sloga druge polovine XVIII stoljeća, a pulena spada među najstarije i rijetko sačuvane na našem dijelu Jadrana.

S kapele posvećene Gospi na žalu blatačke uvale potječe i kovana željezna rešetka živahnog prepleta iz 1765. godine koja predstavlja rijetko sačuvan primjerak stare obrade željeza na Braču.
Uz sve ovo postoji stara knjižnica u kojoj su pustinjaci marno čitali i uzdizali svoj duh, a u skrinji čuvali isprave i pisane dokaze svoje prošlosti.

Sav ovaj zbir blatačkih uspomena sačuvan u blatačkom ambijentu predstavlja izuzetan doživljaj naše prošlosti, što ne ocrtava samo Pustinju Blaca već i pruža uvid u način življenja na Braču i šire u Dalmaciji.

Nastojanja i trud koji se ulažu na spašavanju Pustinje Blaca još uvijek nemaju odgovarajuću količinu novca kojom bi se obnova i prezentacija provela u što kraćem roku. Očito je da je to dugotrajan posao koji uz to zahtijeva slijed i primjenu mnogih struka koje sve moraju obraditi blatačku građu da ona bude dostojno izložena i pristupačna javnosti. Na tom putu je i ova izložba koja želi približiti javnosti ne samo pojedine predmete i umjetnine već ukaže na složenost i mnogostrukost jednog spomenika kulture koji objedinjuje materijalne i duhovne vrijednosti uklopljene u prirodni ambijent izuzetne ljepote i privlačnosti.

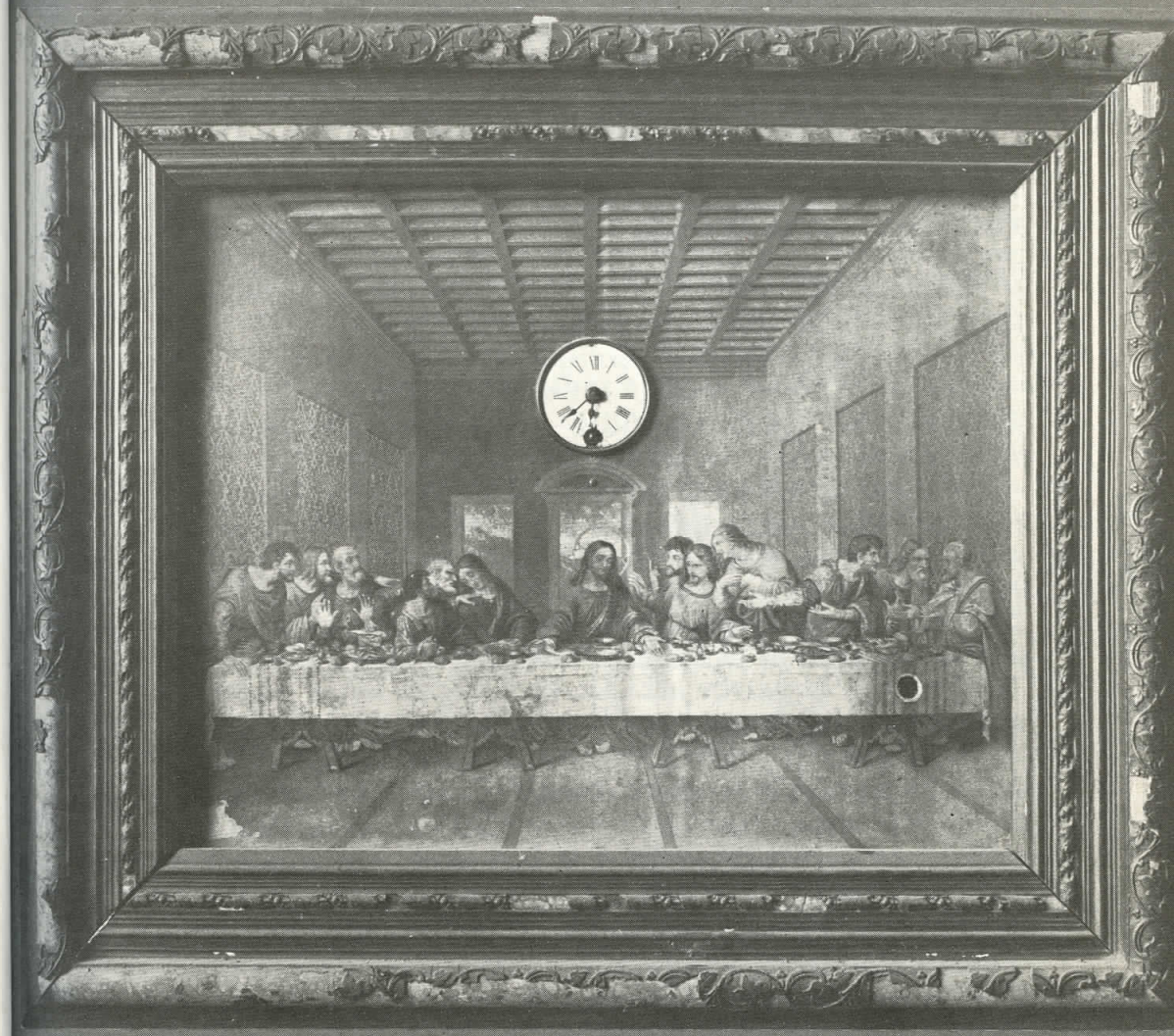

3 SVJEDOCI ISTINA

U sastavljanju ovog poglavlja služili smo se izjavama ljudi koji su dio života proveli u Blacima: Katica Uvanović živjela je u Blacima do 1978. a danas živi u »Blatačkog kući« u Milni. Marko Čurlin i Frane Periš su od 1912. odlazili iz Poljičkih Srijana na »rađu« u Blaca, a Stipe Kušćević iz Nerežišća imao je niz dodira s malim blatačkim svijetom, kao i niz drugih Bračana čije iskaze nismo ovom prilikom mogli koristiti. Ovdje smo se služili i dnevnicima i neobjavljenim rukopisima Don Nika Milićevića Mlađega.

OKO BLACA

O snjegovima i mrazevima

U Blaca su jedanput učinili 700 tolitara. Nije to bilo grožđe ko ovo moderno danas. To su bili crljenak, plavac, bugava. Najbolje vino koje je moglo bit. To van je specijalno vino bilo. Onda se lozje radilo pa je bilo i dobro. Onda je bilo i kiše. Ja se spominjen do Božića po pet snigov past, a kiše je bilo u svako doba, a sada nema ništa. Ma po devet snigov je na vrh znalo past. Jedan na drugoga. Jedan ide drugi dojde. Da vi znate dvadesetdevete koliko je snig pa, majko moja mila, majko moja mila. A neću van spominjat onega pedesešeste: to je bi historijski snig. Smrznu sve do mora u Velu Farsku. A dvadesete, dvadesetprve, u Obršju je bi snig toliki, pa kiša, pa sve smrzlo. U Obršju je bi pastir, niki Mačero. Sagna svoje stado doli u Velu Farsku. Onamo pod ono Pojce, oni brig. Ugna ovce ispod. Ujutro je bilo sedamnest janjaca krepanih. Ma žalo se smrzne isto ko betonirano. E, valja spominjat one vele zime, što će van ovo. Spominjen se mosuri, ko kandele su bili veliki. Ma ovako je lipo živit, široko — samo da je dugo.

Na primjer, spominjem se dobro, kad su rodile masline u Tarca najbolje da smo ih ispod sniga vadili. To je bilo po prilici dvadesetprve ili druge. Ah, grožđe, grožđe, Tarca, Tarca. Tarca su veliki kompleks, te dvi ograde sa velikim zidom debelim po metar i po. Da vi znate što je tote bilo. Bilo je tote puno vina; a koliko je bilo maslina, a koliko je bilo bajama. Bilo je trišanja na niko misto. Ali masli-

na... Poslin kako je vinograd propa, onda je pok. Don Niko to rasparča. Da je Obršjanima na tri, četri dila. Opet je ima dohodak.
A spominjen se kad se u Žeženik bralo grozdje ispod sniga u desetom misecu. Eto, niki je vrag sad okrenuo atmosferu, priroda se degenerisala. Ili radi tih atomski bombih ili smo se mi našli kako se zemlja okriće na drugu stranu. To ti ja nisan pametan ništo od tega...
Općenito je dobro za prirodu da dođe mraz, da pogubi te insekte. Spominjen se, procesije u Blaca bi bile na 1., 2. i 3. Maja — tzv. »ragacjuni«. To je latinska rečenica, ti »ragacjuni«, kao nike molitve za poja. Išlo se procesijon sve do onega križa gori. To se blagoslivljalo polja i zaklinjalo se one štetočine. Ja to sve znan napamet: »Zaklinjen sve gori gusinice, skakavce, miše, muhe, puhe, buhe, babuške i sve životinje koje su štetne za poljoprivredu«, ovako ništo. Te babuške, male bubuljaste, bilo ih je na miljune pa su hodili u čoporima. A miši, a puhi!
Narod je općenito govorija o Blacima dobro jer je o tomu živija. Teren blatački je bija do Vidove Gore. U Nerežišće su imali konobu, u Milnu su imali konobu, po polja nerežiškog je bilo blatačko. Sve se gonilo doli. Imali su niki Duboki dolac di su sijali ditelinu: bija je ovako na pirju. I sadili su kumpire po vrhu. Četvrti dil svugdi je bi blatački, i gotovo. Valjalo je gledat na Blaca dobro. Bili smo potribni, siromasi. A bilo je tih koji su ih i mrzili. (S. K.)

O vinu i pčelama

E, čega sve nije bilo prije onog rata u Blaca: po 10 vagunа vina san ja i oni sad Perić salivali u 3 konobe. U Blaca, u Nerežišća i u Milnu. On je činija s medon. A ko će onda dat šećera. Ma, meća bi i acid, 20 deka po tolitru vode, a kad bi trgovci došli prvo bi uzeli ovo pravljeno vino nego ono zdravo. Bilo je jako vino blatačko.
Radilo se uvik nešto. Makar bi travu nosili u kuću. Ili ako bi bila mokra, sadi ružmarin, zbog čela: di god je moglo uć — usadi ružmarin. A to je sve — zabavljaj se, radi nešto. A meda je bilo i po 15 kvintala kad je bila godina.
(M. Č.)

Onda bilo je po tristo i koliko košnica pčela i znan jedanput kad je učinija sedam kvintali meda. I znan da je vino činija s medom misto cukra. Imali su kašune doli podno skala kužine, na desno, sve od mesinga unutra obloženi. Ružmarin je posađen radi pčela, ali to je bilo pri. Jerbo pčele nisu bile di su sad, nego najpri pod oni red onamo u Ljubitovici, pod onu špilju. Onda su projdete onamo dole, prama moru, gori na desno pri dnu špilje; tote su ih pribacili. I otale su onda došle na ono misto sada. (S. K.)

Bilo je meda ali nije nikada velika prodaja bila, jer se u Blacima nije trošio šećer . . . Naljepnice su još od prvoga Don Nike. Kupio ih je već gotove. Moj otac Nikola Uvanović je šezdesetpet godina radio oko pčela. To se on i stari Don Niko bavio s pčelama. Bilo je dvistadvadesetčetiri košnice. Sve te ploče je 1905. moj pokojni otac stavi, i one kolone doli.

Moj otac je u Blaca doša 1885. Umra je 1948. Još je pisa i čita bosančicu i uči mladoga Niku. Moji su iz Srednjega Doca, iz Srijana. Uvanović-Ćurlin. Rodila sam se u Nerežišćima. U Srijanima mi ih je još puno, ali ja nikoga ne poznajem. Tamo su još tri rođaka od tri brata, pa njihova dica. Nisam tamo bila nego jedan put nazad četrdeset godina (K. U.)

Pčele je Don Niko osobito volio i sam se je s njima bavio najrađe, pak je iza raznih pokušaja izgradio novi veliki pčelinjak sa 330 ulišta, sa pokretnim saćem — najveći poznati pčelinjak u našoj zemlji — sa svim potrepštinama i čitavom opremom. Uredio je po svojoj zamisli veliko sušilo za grožđe i smokve od 48 velikih »ladica« sa odnosnim pokrovima za slučaj kiše ili ružnog vremena. — Gojio je sa veoma dobrim uspjehom naranče i limune, zaštitivši ih dobro od nevremena i zime: dakako i to uz veliki trošak, jer je trebalo izgraditi veliku kuću prema suncu, sa južnom stranom svom u staklu i sa pomičnim krovom od zingovih ploča, koji bi se ljeti dizao, a zimi bi se do potrebe i peći ložile, da osjetljiva stabla ne stradaju od zime; i uzgojio je tako oko 20 velikih i jakih stabala koji su bili uvijek kroz čitavu godinu puni velika i lijepa ploda. (N. M. II)

O limunima

Doli su bili limuni. Po noći bi trebalo gorit štuve. Moj otac je doli drža posetlju, a kad je on umra onda ni ima ko.

Uvik ih je bilo puno. Pokriveni sprida staklom, gori olovnim pločama. (K. U.)

Pa je tamo bila jedna jabuka, i jedanput tili ubrat, i pričekali da svi odu u crkvu. Kad i mi tamo, ispala jedna pa se zakola po podu. Moj stric, poslovođa tamo: »Otkle jabuka? Otkle jabuka?« I dositi se pa kaže gospodaru. A on: »Kad je bakalar nek tuku bakalar za pokoru grija!« (M. Č.)

O ovcama i mazgama

Ovaca je bilo puno. Imamo još tri ovce, u Marjanovog neputa. I volove smo imali. I konja je bilo po sedamnaest pari za gonit, a što je još gori bilo . . . Posebni konj je stalno sta u štalu koji je čeka kad bi Don Niko iša u Nerežišće. Sedlo je sad tamo, ostalo kod Jerka Vraničića kad nisu bile jedne maškare, kada je ono umra Ive Baće. Ima još jedan ruševni kar u blatačkom dvoru u Nerežišćima. Pala je kuća po njemu. S njim se vodilo vino niz onu nizbrdicu od Slapa na more, s jednim konjom.

O vodi i žabama

U gusitrnu velu su bile jegulje, spominjala se moja majka. Mi smo je očistili četrdesete. Niti smo ti je mazali kvasinom ni prošekom. Stavljali bimo svake godine dva tri kila živoga vapna. Dva tri dana ne piješ i poslije moš piti. Nikada nam ništa nije bilo, a sada svi nose na ispitivanje. Krovove bi bilili svake tri godine radi vode. Govoru da ovi novi gori ne piju vino, biće nije higijenski.
Išlo se u lokve na divlje žabe, pa bi ih stavili u jedan sić i polivali vrilon vodom da ih tamanimo jer bi cilu noć kreketale. Ali puže, da mi je sada ovoga, malo suhih puža i malo salate. Na gradele ih se stavi. Malo ulja, kvasine, papra i šta će ti janjetina. Teška je to hrana, valja imat dobre zube. Puži kadunjaci. (K. U.)

Ma to je bilo bogatstvo neizrecivo, ajme koliko je tega bilo. Imali su kotal za peć rakiju. A uja na tolitre i tolitre. A patki, a pauni, koliko je tega bilo. Bili bi se rašepurili, činili veliku lumbrelu, a mi ka dica želili ono njegovo pero imat, pa udri kamenom unje, ali on bi se bi zakriča, bi bi odozgor iz Blataca poletil odmah na onu stranu isto ka

avion. A golubih! ko zna koliko ih je bilo: to se ni dalo izbrojit. Živili su u one rupe ispod balature. (S. K.)

O paunovima

E, paune je stari Don Niko donio pa su se razmnožili i bilo ih je po pedeset, po šezdeset, pa bi stali na Jakovljeve stine, silazili doli, pa bi kričali ZZZZZZ. Ljudi su se tužili da bi u četi išli lipo gori u Boke zobat grožđe. Joj, otvoriš ujutro vrata, a on učini AAAAAA. A bilo je i fazana, sve bilih golubova, ali su i oni išli na grožđe, pa smo ih morali ubit. (K. U.)

O lovovima

A lovovi. To su bili veliki lovovi još u vrime staroga Don Nika. On je bi strastveni lovac. Iša je šjor Šime Perić, onda šjor Đovanino Lancanić, ona šjor Mede Dubravčić, šjor Jere Fertilio, oni stari lovci. Bilo je u Blacima uvik po pet šest pasa lovačkih. Don Nika bi junak vodija na konju do pošte i onda bi tu čeka i di god bi čeka zeca bila mu je ograđena stolica. (K. U.)

Bio je oduševljen ali i vješt lovac, pak je ukoliko mu je vrijeme dopuštalo rado u lov išao sa okupljenom družbom. A imao je i za lov kao i za sve drugo potpunu i obilatu opremu: imao je 3—4 različite lijepe puške i onda obilje svakog lovačkog pribora u posebnoj lovačkoj sobici, uvijek velike zalihe praha, razne sačme, višeke praznih i punih i odnosnih spravica i alata za sve lovačke potrebe. Pa da čitava lovačka zamisao bude potpuno izvedena, dao je svojim drvodjelcima po svojoj zamisli napraviti veliki platneni čador za lov sa odnosnim drvenim kosturom, sa stolovima i laganim platnenim sjedalicama, sve onako po lovačku. Pa kad je zamislio jedan ovakav oveći lov, onda bi unaprijed pozvao svojih desetak prijatelja lovaca iz Nerežišća i D. Humca i označio bi mjesto lovišta u vrhu, pak bi se lovci rano gore u lov skupili; a međutim bi momci — pomagači naprtili na mazge rastavljeni čador, stolove, sjedalice, suđe za kuhanje i spremanje, ražnje, tanjure, zdjele, jedale, sa 2 kuharice, par janjaca i kozlića, kruha i vina pa bi tako i pomoćna družba na mazgama na lovište. Te bi se tako udesila lijepa prijateljska lovačka zabavica i gozba u šumskoj prirodi. (N. M. II)

Ja san prvi ubija zeca u Blaca iz Don Nikine puške. 10 centimetara dulja je do svake druge. On ju je u mladosti na-

ručio u Beč. Na daleko ubiti sposobna, teška, jaka. Kad je doša u staračka doba, Tadić bi mu drža konja, a u Beč naruči lagju, kraću, ali dobru 300 fiorina. Onda dade municije koliko hoćete. Ako ubijemo zeca možemo sve ispucati. Ako ga ne ubijemo valja platit ono što je otišlo. Idemo mi i dvoje paščinja u zavežnju. Berekin je bilo muškome ime. Vižla bila ženska. Vodili bi mene kako su oni tili. Išli doli priko žala u Kopanjicu, malo mištašce više puta kako se ide u Murvicu, pa ima jedna mala valica više mora u šumi. A ja moran trkat u Tarca u jenu jamicu, u jenu kućicu, na desnu stranu uza zid, pa doli na oni brežuljak. Čekan. A Marko Janković kod kućice, a Nikola u kalu. Oni berecovali misto, a mene pustili da promašin. A vidin ja doli jedan suvi bor pa, a zec priskače. Pucaju oni dva tri puta, čurnuli ga uzgor pa viču: »Eto ti ga!« On između dva buvača skoči a ja potego: ni makac. »Eto van ga!« Ma lovcu dopala glava. Najgore. (F. P.)

Ja san bi lovac na puhe specijalni. Ima san jednu malu kujicu za puhe lovit, Drina se zvala. Bila je vridna da čovik ne može promislit: svuda je puhe nalazila, svuda, i ja san je mora najposli ubit. Što san ih lovi, aaa! Ja van nebi moga reć da je ko boja hrana do njega. Vidite, moj brat koji je sada u Milnu, on je bi čuvar na Vidovoj Gori i sta je do 39.-te gori. Jedanput došli smo gori ispod Vidove Gore sutradan posli Tri Kralja na 7. I. Bi je veliki led, dva prsta, u Cvitkovića Gaj. Ti puhi bili su već u zimskom snu. I moja kuška zalajala na jednu gomilu: Biće bila visoka metar i po, a jedan kamen je bi ka da je manji od stola. A mi jaki oba dva, ko dva vola, zapeli mi mašklinima o ti kamen, a on se sruši doli. A iza njega jedno jato žirja, a puh usrid toga spi. A ja ni dva ni tri uvati ga ovako za kiku. To je bilo senzacija. Ulovili smo ih bili 33. Brojili smo to. Došli mi na Vidovu Goru, a gori bi niki pastir, bežmek niki, Mihoš, umra je. Ima je gori stan. Uredili mi, opalili mi puhe prinoć. Govori on, »Ljudi, ovakega još nikad nisan vidi« — 33 deka čistega mesa u njen bilo. Nebi ga bija da . . . Iskrižali mi to na četiri komada a onda u jednu teću veliku na špaher: jedan livel puha jedan livel kumpiri. Svakom po pun pjat. (S. K.)

Kad o Blacima govorimo, potrebno je par riječi sa geografske strane. Pustinja se nalazi na južnoj strani otoka Brača u dolini ili uvali Blaca, koja se pruža u jugozapadnom smjeru od povrh Dragovode do mora. Samo ime »Blaca« postojalo je još prije utemeljenja Pustinje, jer se spominje u starijim bračkim prekazima. To ime treba da uzmemo kao »plurale tantum«, dakle Blaca, Blataca, Blacima itd. Osnova riječi je prema tome »Blat«. Izgleda da ima neke veze sa »Blato«.

Pustinja Blaca izgrađena je dakle pred samom špiljom »Ljubitovicom« ispod visoke okomite pećine »Grad« ... Brijegovi prema dolini su veoma strmi i kameniti, ispunjeni samim klisurama, pećinama, špiljama i jamama. Sastoje se od čistog vapnenastog masiva bez primjese relikata ili kojeg eruptivnog kamenja. Izgleda da najvjerojatnije upadaju u geološku formaciju Trias ili Juru sekundarnog Mezozoika. Fosile nije tu nitko tražio ni nalazio. Ali ima u jednoj špilji baš nasuprot same Pustinje takovih fosilnih kostiju zakamenjenih ne u vapnenastom masivu već u konglomeratu, koji je izgleda špilju zatrpao. Većinom su to cjevaste kosti od prednjih ili stražnjih ekstremiteta, a nije ispitano, da li ljudskih ili životinjskih niti kojih. Da je raskopati taj konglomerat, vjerojatno bi se u njemu ili unutra u špilji otkrilo važnih paleontoloških nalaza!

Sama je ta kamenita dolina i inače geološki zanimljiva, jer pokazuje uopće, a osobito na ponekim mjestima, sasvim očevidno mnoge vapnenaste sedimentarne slojeve, koji leže gotovo točno u svom originalnom horizontalnom položaju, dokaz da nisu doživjele jačih geoloških katastrofa. I kad nisu savinuti prema dolini, znači da ova nije normalnog geološkog porijekla, već je kasnije nastala mehaničkim djelovanjem dugovjekovne vodene erozije. Time se dobro tumači i spomenuti konglomerat, kojim je voda špilju zatrpala; a u ondašnjem šljunku lako su mogle biti i životinje vodom unutra zanesene.

Vegetacija: primorski bor i druga crnogorica, česmina, smreka, buhač, zelenica i slična »makja«, od bjelogorice nešto jasena, graba, rašeljka itd.

Geografske koordinate Pustinje Blaca jesu: geografska dužina + 16° 31' 59" · 3 istočno od Greenwicha, geografska širina + 43° 17' 32" · 3 sjeverno. Nadmorska visina 223 m. Ovaj položaj vrijedi za sredinu meridijanskog instrumenta zvjezdarne, s kojim su astronomski podaci dobiveni (Horrebow — Talcottova metoda), a visina je bila direktno s mora u oba smjera nivelirana. (N. M. II)

RAD

O junacima i obradi loze

U Blacima bi preko godine stalo trideset ljudi, a kad bi se kopalo pedeset, šezdeset. Njih trideset, svi iz Doca. Svi Dočani. Sve je radove nadgledao moj otac. Vino bi se prodavalo doli na more. U Trst se slala većina kod moga strica, i Janoviću iz Sumartina. Pretakalo bi se doli u bačve. Ulje bi se tu prodavalo.
Težaci bi došli po borbi, po jematvi. Odma bi se počelo kopati kako bi jematva svršila. Počela bi se na Sv. Jeru, pa bi se kroz devet i deset i trgalo, pa bi se posli stalo sve do Uskrsa. Dvadesetpet, trideset bi ih stalo kroz cilu godinu. Desetak dana bi išli doma pa bi se odmah vratili. (K. U.)

Jematva dođe prema nahođenju godine. Poslin okopavanje — obično dvaput nakon jematve — sumporavanje. Gnjojilo se. Sezona za rizanje je u jedanestom ili jenuaru. U dvanajstom ne, jerbo dođe kiša. Pa se potaklja, potpre i počme zebat, i da ne zeba ona divja . . . E, danas je drukčije, prije je bilo teško. Prije je bilo gusto, jedan i dvadeset loza do loze. Navrće se da se prisiće onu divju, prosiće se na taj, pa se uzme onu drugu plenku. Isto je prosićete, kasnije priljubite i sa gumicom omotate i vežete. Ja san ih navrća do 450, a ovi Mate Guja bija je još brziji. Posli se stoji oprezno da ona divja ne zeba, razumite, a kad poče zebat ona plenka koju ste stavili, veže se pomnjivo za vilicu, za taklju dok ne nareste. Obreže se kad nareste i onda na godinu i treću već daje plod. Posli dođe vinograd.
(S. K.)

Mi smo najstariji išli na jematvu, u kop i sve to, od 14-te do 18.-te. Kop se kopalo u prvom misecu, pa drugom i trećem, na stoge: između loze na stoge; pa kad bi neki Bosanci dolazili rekli bi: »Hajde bogati, tamo na školju su svu zemlju na vrićake podilili«. Vrićak je mjerica. Onda se to oko sv. Ante razgrne oko korijena koji se stoplija. Trave bit ne smi. Onda bi u deveti prid jematvu Stari pisa onomu koji bi mu bi povjerljiv. (M. Č.)

Spustili bi se na Omiš pa prugom na Pučišća, Postira, Supetar. Bili su »Knez« i »Šubić« parobrodi između Splita i

Omiša. »Knez« nije koštava Brač, a »Šubić« je jer je bija sposobniji. Ali išli bi koji put s trabakulom od mesara. Iz Supetra za 3 sata do Blaca. Nadnica je bila 30 kruna, pa kad bi tribalo trčali bi tamo. Manje se radilo u Donje Misto, po Tugarim, kod Kolimbatovića, Novakovića, Bulića. A u Blaca nemate brige. Ako kiša okrene 8 dana opet si ima jist, nisi osta gladan. Nemaš mesa, ali imaš sočiva koliko oćeš. Navečer bi bila većinom pulenta. A takvog kupusa ka u Blaca nisan nikad ija, a iman 82 godine. Lako ti ga je bilo kad je ima četristo pesto litara ulja. Oli ga je prodava? Ima je toliko kamenica tamo di se ulazi, ma zaklopljene. (F. P.)

O hrani i spavanju

Spavali bi u Novu kuću. Onde doli di je oni prozor spavali su malo veći, stariji ljudi. Onamo u sredini tu su bili malo manji. Po šest na krevetu jedan do drugoga. Bili su od dasaka, na kavaletima, sa slamom. Bile su četiri postelje: Novalija u donjoj sobi, di su bili stariji; Junačka — tu je Tadić spava i nigdi drugo ti ne bi bija lega da si mu dava ne znan što. Pa Sirotica, za najmlađe, i Galija. (F. P.)

Ljudi bi spavali u onu naprid kuću. Još ni pala. Bilo je četiri, pet postelja. Paje, mi rečemo. Moglo bi ih stati šest, sedam. One su vam drvene sa slamom. Imali smo i one postelje na kavalete, sa slamaricama. Na te su spavale divojke. Te su bile u dvi sobe. Prva je bila Erste Klasse sa ponistrama, a druga druge vrsti. Ona onamo je bila sa kukuruzom, a ona je bila sa pšenicom. A ja ne bi mogla sa kukuruzom: uvik šuška PSSS . . . Uvik ju je valjalo promišat. Dalje, 180 žlica i 180 peruna, od srebra i nikla i alpake smo izgubili u ratu. Težaci su uvik jeli iz drvenih onih velikih, bob. Gori van je ona velika bukara iz 1812. Ali nisu bile drvene žlice, već od late, koje bi se čistile poslin lugom. Po žlicama bi brokvom težaci pisali svoja slova pa bi se moja pokojna mati uvik ljutila. Tri, četiri bukarice bile bi za sve njih. (K. U.)

O Vlasima i Bračanima

U vrime onog rata, kad nije bilo ljudi, ja i ovi Perić, sa 15-16 godin, sve smo mu bili: i na stražu, u konobu i sve

to. Čuvali bi. Težak radi, a zemlja mu išla na drva, tri, a u Žabra Docu i na pet dila. Težaku tri- gospodaru dva. Težak bi doša gospodaru i reka: »Daćeš mi stražara, sutra iden u jamatvu.« Dođen ja, obađen da nisu trgali. A bilo je svašta, nemojte mislit. (M. Č.)

Jedanput brali su masline u onu gornju ogradu, a pok. Jakov Mineta, pok. Mate Guje otac je sakri jednu vriću maslina tamo iza gomile. A Vlah koji je doša na stražu, on se prošeta okolo masline i naša vriću. Govori, »Jakove ko je sakrija onu vriću maslina.« Govori, »Nije mi stalo za ambar maslina, ma što će reć Bračanin da je Vlah pizda.«
(S. K.)

A opet, triba digod i stisnut oči. Ne smiš se opet ni seljaku zamirit; a oni su bili furbe. Ako bi ti popušća krtol oni bi javili gospodaru. E, Bračani su bili, čujte . . . Svaki od nas bi nosija nož za pason. Eto vidite, ja san ostarija, a ne mogu bez oštriva. A znan kako je: on radi, on kopa, a gospodaru kako je došla zemlja, ko to zna? (M. Č.)

Kažen Vam, nisi smi ubrat malo suhega. Imali su svoje lugare. Posli 25.-té bilo se rasparčalo to blatačko, cila donja strana od Tarcih i po Vrha, ka nadarbina nikom Skakoču. I iz Nerežišća jedan lugar koji je bi pri blatački proša je za tog Skakoča. A mi smo imali dvi krave, a doli u plažu pod Debelo čelo bila je branjevina. Mi smo sikli drva za Blaca, ja i pokojni otac tamo malo više, a krave su nam bile doli. Evo dolazi prinoć ti lugar Marko Janković, šjor Porte se zvao, i govori, »Iviću, sed ovod počini.« Seli mi malo počinuli, govori, »A slušaj ti Iviću, hoćeš ti meni reć pravo što ću te ode pitat!« Govori, »Znaš li to ko je sika vilice doli na Vrh Debeloga čela?« — a mi smo znali ko je sika. To je sika Mate Guja i njegov otac pokojni. A meni pokojni otac nije nikad bi špijun i govori, »Šjor Marko vidite, ja ne znam ko je to sika — a znali smo — i da znan ko je to sika nebi van reka.« Govori, »Vidiš molitve mi, dragi su mi ti ljudi koji su otvoreni i koji rečedu ono baš.« I ništa, govori, »Bile su ti doli krave provalile u Debelo čelo, ma ništa zato.« Kako je doša večer u Blaca odma mu je Don Niko stilizira tužbu i posla na Poglavarstvo u Supetar. Dojde poziv mom pokojnem ocu da valja

poć sedam dan u zatvor, i valjalo je platit 120 dinari takse. To mu je zato što nije tija bit špijun. (S. K.)

O nesrećama

Bilo je i težaka koji su tu ukopani. Bilo je i nesretnih slučaja, eto na primjer jedanput, još je stari Don Niko bija u punoj snazi, išli su gori u lov i jedan je nehotice ubija svoga druga pa su ga pokopali u Blaca. Kad je doli ova lokva se proširivala onda su činili minu. Nije ispalila. Ti što ju je činija iša je vidit. Otvorija je i kad ju je otvorija ona se je eksplodirala i ona mu je odnila odmah glavu i isto je pokopan.
A, rodi, rodi se nije u Blaca nikad niko! (K. U.)

Nesrića je bilo. Toti je bija niki Kikota ka poslovođa. Jeste li bili di je ona lokva, di je Stari napravija limune? Gradili su tu lokvu i minavali su, i jedna mina nije tila puknut. I onda ti poslovođa tija ić gledat šta je. On se nadvisija i ona opali i odnese mu ovo sve, i posli se nije moglo naći u svim česminama. Posli njega je nastupija jedan Prelas Stipan, isto odavde, i posli moj stric Nikola Uvanović Katičin otac. On ti je bija za sve, a posebno za čele. Pri njega nije se ništa o čelama znalo. Pošalje Don Niko Mladina da čuva čele kad se počnu rojit, da in više, »Sidi majko, sidi majko!« (Bilo je uobičajeno da žene najizravnije sjede na zemlji tupkajući i vičući, da privole maticu da sjedne.) Tako se i u nas u selu činilo. Samo se u nas počeo sadit duvan. One bi odile na cvit od duvana i tako su sve propale. (M. Č.)

O sukobima

U Blacima je na četiri-pet poja bilo dvadeset i više Vlahov odozgor iz Srijana, Zvečanja, iz Pražnica, Tarca. To su oni sve krčili. Bili su potpuno odvojeni u Novu kuću, a kad bi bila večera sidili bi u kužini. Hrana je bila obično bob i kukuruz, kumpiri, fažol i ništa drugo, i kvasina. E, u Blaca je bilo većinom dobra vina i dobre kvasine. To su davali ti maravan, razvodnjenu kvasinu. Što se dogodilo radi tega maravana 1921? Bi san ja i moj pok. otac, i ovaj Ta-

dić i niki Dubravčić iz Ņereižišća koji je umra, i moj pok. barba iz Obršja, i Katice otac, pok. Nikola. Polivali smo krov kuće s japnom da se slipi i trebalo je hodit gori. Ona soba di spi Marjo, ona se zove Balsamak. Ne znan radi čega se baš tako zove. I onamo se moralo stavit dva puntiželа i priko toga nosit siće: grub posal, težak. E kad smo išli marendat, a bila neka gospodarica iz Milne, šjora Tone Kriva, donila nam ist i maravana za pit. A ja govorin — ja san uvik bi jedan ti točak koji san okrića da mi je krivo što mi se čini nepravda — ja govorin, zašto mi pijemo ti maravan, a oni imadu dobrega vina, a mi se mučimo tu po kući. Ja govorin, amo ća mu reć kad dođe Don Niko Mladi da ćemo svi poć ća ako neće nam dat vina. I ovi prihvatili, »Hoćemo, hoćemo.« Ali ovi Dubravčić Nikola koji je živi doli u Obršje, on je bija ovisan o Blacima; moj pok. otac, ko stari čovik, potriba mu je bila dobit i on je nikako zamuča. Ja govorin, ja ću mu reć kad dođe ovod. A govori barba, »Rec Stipe, ja ću ti to prihvatit.« Kad evo ti ga priko balature. »Dobar dan«, »Dobar dan«. Ja govorin, »Slušajte šjor gospodaru — valjalo je tako govorit — ne biste nam dali malo vina nego mi pijemo u Vas ovu kvasinu. Ja to kupujem u Vas i pijem doma ma ode bi nam mogli dat.« A govori, »Stipe, znaš što je, kod nas nije nego ovako. Ako te ne komoda, a ti idi kući.« A ovi drugi umukoše. Pljunuli mi svi u lice. Ja govorin, »Platite mi nadnicu pa ću poć ća.« A to van je bilo na Badnji dan. A on ni dva ni tri nosi meni deset dinara. To je bilo dvadesetprve. I ja ni dva ni tri i oden ća. Meni pok. otac govori, »Nemoj Stipe«, ma ja »Gren ća«, i gotovo. A ima san pušku moga nikoga rođaka Ursića koji je bi u vojski tada i ja ko sileđija ajde put Obršja. I hoćeš, nećeš, izleti mi zec i ja ubi zeca. Ja ga nosin, on se obisio, meni se činilo . . . to mi je bi prvi. A govori mi pok. mati, »Ča je Stipe, ča si doša«, a ja govorin, »Tako i tako, evo ti zeca.« Odatad se ja zavadio s pok. Don Nikom. Neće mene pok. Don Niko ni namrtvo ni naživo.

Ali došlo je dvi tri godine. Nas je nekoliko bilo u Dragovodu navrćalo kod pok. Pjerota Klarića i dolazi njegova žena Katica, »Dolazio Tadić iz Blataca, poruči je Don Niko da mu dođu tri najbolja navrtača sutra navrćat.« A nas je

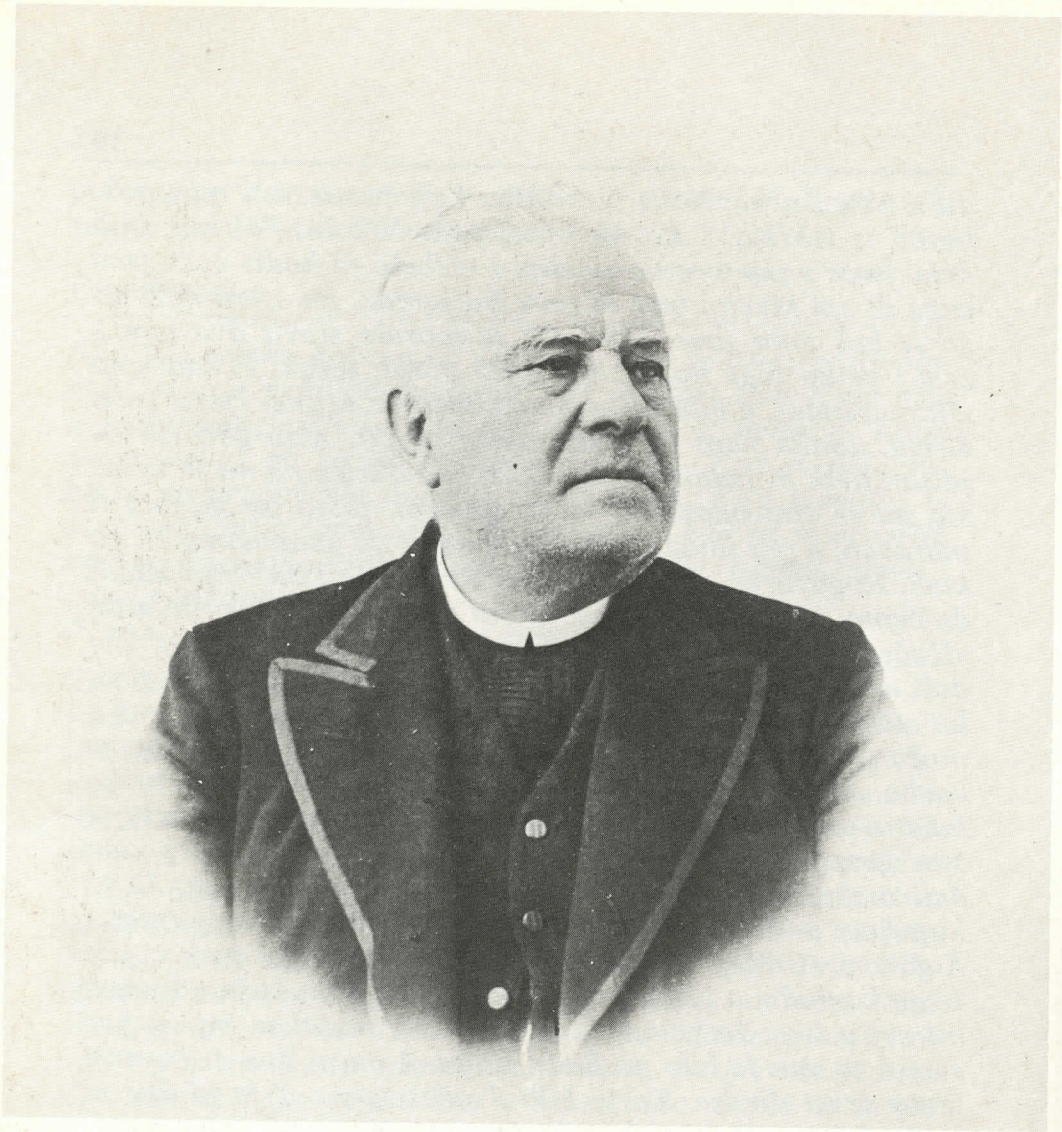

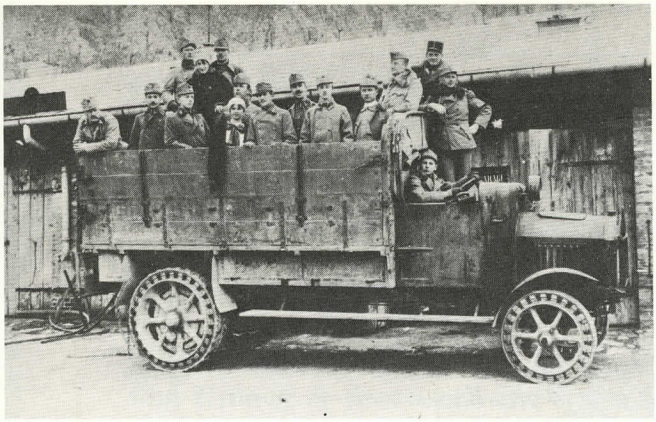

toliko, mi smo svi dobri. Ali ko će njemu ugodit? To je Vlah koji bi želija čovika ovako zadavit. Vlašetina koji je bi nerazuman u te poslove, a u druge je, ne govorin ja, bi pametan. »I govori da će van bit hrana malo boja neg težaku, malo urednije neg težaku, ko pravim navrtačima.« E, ali govori, »Niko mi nesmi navrnut više od dvista loza ti dan.« A meni je bilo 200 loza u tri ure. Valjalo je četristo navrnut, barem tako.

E i kad smo došli ujutro u Blaca bi je doli ti Tadić sluga, bila je neka iz Murvice Kate, Vela Kate smo je zvali, i bila je Jure Pivačića iz Obršja sestra, sluškinja. I nosi nan svakome po pedeset gumica zamotanih u kartu tamo na teren. »Ovo van je do jutrenja.« A dobro. Tamo je doša Jerko Kovačević pokojan, tamo je doša Matković iz Kučina, tamo je bi Tadić, Nikola Katice otac. I tako vam je bilo čitavo jato oko nas. A mi svi brž potrošili tih pedeset gumica u uru vrimena. I sad oko loze se vrtiš, a on odozgar s ponistre sve kanočalom prigleda. A sada ništa, čekaj tako. I sada, da poručimo šta ćemo sa marendu jist. A ja govorin, ja ću danas bit ekonom, mi smo i onako neprijatelji. »Recite tako šjora Toni da nam donese prikuhanih jaja.« I poslin nam opet donese pedeset gumic da nam je to do podne i da što ćemo za obid. A ja: maniste i mesa. Mi smo to oko loze potratili već do deset uri, ali dićeš, on uvik otamo zuri. I došlo napokon podne. Bilo u sić svakome žlica, svakome svoj nož, svaki svoj pjat, perun, žlica i tavijol. Ko malo urednije nego težaku. Mi se tome sve čudimo. I opet nan šalje pedeset gumic da nam je to poslin podne, do marende. I da poručimo što ćemo za marendu. A ja govorin: suhih orihov. Bili smo ispod Slapa i valja da pojdemo zapadno, di se zove Vela strana. I opet nam donese pedeset gumic do večeri. I da poručimo što ćemo za večeru. Sve se vrti na šematorij. I mi se vrtimo. On misli da mi još navrćemo. Ma ostalo je još sto dvadeset loz. Za večeru: čimulet. Došli mi u Blaca za večer u kužinu. »Dobravečer moji navrtači.« — »Dobravečer.« — »A recite Vi meni kolika je Vaša dnevnica?« — »Trideset dinara.« Je to bilo u Blaca: Njemu se to činilo brdo... I mi postali prijatelji kasnije. To san tija da rečen koliko su ljudi tvrdoglavi. I tako smo posli bili blizu. (S. K.)

LJUDI I SUDBINE

O Don Niku Milićević starom

Stari Don Niko je bija ekonomist. On bi svako jutro se diga da vidi koji radnik će prvi, koji će zadnji. Ono sve što vidite u kući ono je sve on nabavio i sredio. Devedesetsedme sve je obnovio, sve podove, prozore, okvire, sve sve, doša je u Blaca 1867. Ispred njega je bio njegov rođak Don Tadija, koji je bio bolestan. (K. U.)

Don Niko je u dva navrata potpuno obnovio sve blatačke vinograde, te je i nove šumske predjele obraćao u vinogradsku kulturu. Samo jedan takav novi vinograd na jugoistočnoj strani Pustinje ima dvadesetšest hektara površine — najveći vinograd koga je uopće na otoku Braču bilo.

Treba ga samo pogledati, pak da se odmah razabere, koliko je truda, troška i silne energije taj golemi posao trebao: samo zid naokolo dug je oko 2 kilometra, i to nije bio kao obični vinogradski zid, već kao neki gradski bedem, preko 2 m visok oko 3—4 m širok i majstorski građen od velikog i teškog tesanog kamenja, koje su mogle pokretati samo sjedinjene čvrste muževne snage. Zato je on i držao redovito 15—20 probranih radnika Poljičana — Dočana, koji su kroz godine i godine svladavali mnoge teške poslove. — Oko 10 klačina je gorio, da dobije vapna za potrebni popravak i gradnju pustinjskih kuća, koje je sve potpuno obnovio, krovove izmijenio, svu razdiobu unutarnju preudesio; sve podove, vrata, prozore nove napravio i čitavu kuću novim namještajem opremio i novim posuđem i potrepštinama opskrbio; a kuća je dosta prostrana i velika, sa više od 20 kreveta potpuno i sa svim opremljena. I crkvu je potpuno obnovio, novim krovom je pokrio, nove mramorne oltare namjestio, pa i nove orgulje nabavio i svu crkvu novim nakitom, opremom i klupama i novom sakristijom opskrbio. Prostor pred crkvom — tz. čimatorijem — iznova je izgradio sa visokim (oko 10 m) i dugim zidom, i nove grobove sagradio. Čitavu Pustinju je ozdola opasao velikim i visokim zidom, bedemom, koji je oko 8 m visok, 2 m debel i oko 120 m dug; sve je izgrađeno od velikog i teškog tesanog kamenja, u koji je veliki posao uloženo golemog ljudskog truda i silnog troška. Konobu je potpuno obnovio i iz Italije nabavio nove velike bačve od tvrda drveta, potrebite pumpe i gume za vino. Nabavio je 4 velika moderna željezna »turnja« (tiskove) za vino, i to dva za Blaca i po jedan za blatačke konobe u Nerežišću i Milni, gdje je također i jednu i drugu kuću popravio, obnovio i lijepo opremio. Rado je vidio i kućnu perad, pak je uz redovito mnoštvo kokoša držao čitava jata bijelih golubova, gojidbu brojnih biserki i isto tako mnogih paunova. A neko vrijeme je i kunce držao, ali ih nije rado jeo; pa kad su se napokon toliko izmnožili, da se nije

imalo gdje s njima, onda ih je na sve strane dijelio i konačno raspustio slobodne u prirodu. Perad je volio, da vidi veseo život oko sebe, pak ih je sam najradije hranio; naučio ih je na neki posebni svirak, pa kad bi ujutro počeo zviždati, sakupilo bi se u čas čitavo mnoštvo te raznovrsne peradi u dvorište, a on bi im sa prozora, ozgora sipao žito. — Kanarince je veoma volio i dugo ih je godina držao i uzgajao pa kolikogod je inače prezaposlen bio, sam im je gradio mnoge i raznovrsne, male i velike krletke, kao umjetnik ispilavao sitnom pilicom, s kojom se je i inače mnogo bavio, kao i raznim drugim mehaničkim radovima, za koje je imao mnoštvo dobrog alata kao i tokarsku spravu (Drehebank).
Tako se iz svih njegovih mnogih a i velikih poduzeća jasno vidi, da je bio uopće jak karakter, veoma poduzetan, odlučan i energičan, koji je svaku stvar dobro promislio i proračunao, ali je onda sigurno i do kraja izveo. Pa tako je zaista Pustinja i dobila u njegovo doba lijep i ugodan izgled uz obilatu unutarnju opremu, kako ga do tada nikad nije imala: Blaca su bila kao neki lijepi uredni srednjovječni dvorac! (N. M. II)

Stari Don Niko umra je dvadesetreće. Pokop je bi velika proslava. Svi brački popovi i prijatelji su došli, pa svi težaci. A kad je ovi umra bilo ih je puno. Došli smo brodom, ovi sada »Meje«. Vlast ga je dala. Šestopedeset ljudi je bilo. Ubili smo pet, šest kozlići, bilo je juhe, svega. Stari Niko je umro i pokop je bija u petak pa se meso nije jilo već se slupalo četrnajst kila bakalara. Ubi mi se otac samo dok ih je istukla. Stari je pokopan u lancunu. (K. U.)

Stari Don Niko je bio čovik visok, debel, sid, sva kosa mu je bila bila, a bi je vrlo čovik nadaren za sve — za što je bija sebi i drugome. Puno je učini i pomoću države; Austrijanske države. Oni put prema Dragovodi i prema Obršju, ono je sve on učini prema njegovoj kontroli. (S. K.)

Jedno ubojstvo

Što je bio tvrdoglav — svak ima svojih mana. Evo ovako. Na primjer, to je bilo 919-te. Ja san bio doli, čuvao sam konje. I bila je nedilja, išli smo u crkvu. A kako lupež uvik vreba priliku kako bi ukra, tako je ovaj u Ameriku doša u Blaca u onu Novu kuću di su sluge. Tamo je niki sluga bio, Ivan Tadić se zvao. On je bio iz Doca, iz Srijana. Pošto smo svi bili u crkvi, on je iša tamo, otvori ormar. Tamo su bili kolačići od sedam đeka: a to je bila mjera i gotovo. I naša je nike orahe i odnija to. Kad je svršila mi-

sa ovaj Tadić iša u logor i naša sve otvoreno. A to govorin zato kako je bija tvrdoglav Don Niko. Govori. »To nije niko nego Stipe.« i govori, »Keke — mojoj materi — Keke upiši ga lupežu, to je niko nego on.« Konteštan se da nisan kako i nisan.

Ali ovaj Andrija Janković koji je u Amerike umra i moj jedan rođak Ursić Petar iz Obršja (on će bit ima 17-18 godin, a Andrija isto), oni su bili dva lupeža. Oni su ukrali u Obršju u Franke Šimunović koja sad živi u Splitu (ona je bila pastirica), jedan put su ukrali jednu ovcu u njezinu zagonu i toti su je sadrli. I počelo se vrebat ko je to. Nema nikor ništa. Do nikog vrimena ukrali i drugu. E, ali kad se ukralo drugu, u Obršje je postojala neka Ronda i žandari došli. Triba to pronać, a kako su oni pritraživali, ovaj Ursić, pokojni moj rođak, on je dobi svoj dil tega mesa i ima je u vrići i stavi je u jedan plot Mare pok. Pivačića. I ostavi to pod jednu šumu a ona vidila. I ona govori, »Pere je ništo donija i ode je ništo ostavija«. Išli tamo: u vrići meso. Govori, »Odakle ti to meso!« — »To smo ja i Andrija — govori — Janković (koji je u Amerike umra) ukrali. Ovo je moj dil.« Kad Andrija na pijaci ovaj na njega naleti, tija ga zadavit, da nije on. Ma je, je i gotovo. Oćete vidit: To se dogodilo, ja mislin, sutradan. Svakako to je bilo 19.-te sve, to se dobro spominjem. I on je Pere Ursić uzjaha kobile da ih ide tamo naredit u šumu. Ali ovaj Andrija uze je pušku i iša je tamo. Vidi ga je jedan kad je iša tamo, to se kasnije doznalo. I kroz malo vrimena puče puška. Nikor ne zna ništa. Peru pogodilo ovako, evo ovako u slipočnicu sa dva hica. Iza jedne česmine ga dočekalo. I ovaj, nebud lin, iša brzo gori prema vrhu i naša gori nike pastirice i kod njih se malo zaustavi. Navodno da je puca u guju. Samo da mu puška puca. Ali odma posumnjalo na Andriju. Biće on kako mu je zapritio, jerbo su se oni bili izgleda sporazumili ko izda da ga se ubije. Tako se to zaključilo kasnije. I došli žandari, uvatili Andriju i š njin u zatvor. Pokupili sve puške u selu. Svak je ima pušku. I njegova puška osumnjičena da je pucala friško, što je. Odnili je u Supetar i š njim u zatvor. Sta je jednu godinu.

Ali znate kako svaki imamo advokata. Sudac je bio iz Ka-

štela, neki Bragadin. A sestra mu je bila udata u Nerežišće u velikoga Krstulovića koji je drža poštu. A sestra ovega Andrije služila kod ovega Krstulovića u Nerežišće, razumite! I kako se to povezalo, niko nikome. Iša je u Ameriku i tako je umra. I do danas nećedu da priznadu koga je ubio. E bravo, kad se to dogodilo na pijaci u Obršju, kad je doša Pere da govori, »Ja i Andrija smo pokrali to i još me zva da je još u Blaca ostalo u Tadića u ormaru orihov«, meni je to moja mati pokojna čula i ni dva ni tri trč u Blaca u pokojnega Don Nike, »Vidite — govori — dogodilo se to i to. Saznalo se ko je pokra orihe«. Ona njemu to priča, a on »E, biće, biće.« (S. K.)

O Mladome Don Niku

Bi je pok. stari Don Niko napredan, puno napredan. A ovi, bi je napredan u znanju, ma to njegovo znanje nije se toliko istaklo. On je samo u zvizde virova i u misec. Radi velikega učenja bija je, za mene, izgubi i ravnotežu mozga. Dokle je to čovik veleuk to mu dojde i u glavu. Ni moga stat doli, triba rekreaciju i to. Diza je utege tako vješto isto ko ništa. S jednon rukon ih je bi diza. Ma ni to jačina nego vježba.

Narod je gleda to što je Don Niko gleda u zvizde najbolje, zato što nije razumija. Valja bit općenit i reć ono što je. Pri se govorilo da je Misec svetinja, da je misec svitlo noći, a tamo Misec jedan kontinent Zemlje. Eto vidite kako su ljudi bili zabludjeni. Ja san jedan put gleda Saturn sutradan posli Vele Gospe iza fijere. To je bilo strahota vidit kako to privuče. To je ništo velikoga. A nisan gleda Misec da van buden iskren. (S. K.)

U Blacima je tiskan prvi naš astronomski časopis. Bio je od četiri lista. To je izlazilo 1911. Zapravo, bio je prvi i zadnji broj. Sprida je bio naslikan jedan kanočal. Piše: urednih Don Niko Miličević. U »Astronomiše Nahlihen« imate jedan članak baš u onom otkriću one dvojne zvijezde koju je on otkrio. U biblioteci ima nekih četrdeset svezaka, ali ne znam u kojem broju. Jednu je zvijezdu otkrio četrdesetprve, ali kako nijè bilo veze, nije mogao javiti u Split. (K. U.)

Ovaj zadnji upravitelj Blataca preuzeo je Pustinju u ovim zadnjim teškim vremenima, koje su Pustinji donijele velikih poteškoća i ugrozili joj opstanak. Ali ćemo sada rađe iza 400 godina vijeka tradicije ostaviti Pustinju i prepustiti je njezinom udesu, pak samo još malo da vidimo što je sa zadnjim njezinim upraviteljem Don Nikom Miličevićem drugim, koji je naravno jednako rodom Poljičanin iz Zvečanja, ali ga je odmah kao dijete stric uzeo sebi u Blaca. Gimnaziju je počeo u Splitu, a nastavu je dovršio u Zadru u nekom talijanskom internatu. — Zatim je svršio bogosloviju u Zadru i 1910. postao je svećenikom, te bio par godina namješten kao župski pomoćnik na Braču.

Upoznao se je i stupio u dopisivanje, još kao bogoslov, sa lošinjskim astronomom Bremnerom, koji mu je odmah bio na ruku sa savjetima i literaturom... Odmah su zatim slijedile daljnje naučne

veze sa drugim astronomima i zvijezdarnama kao i bolje upoznavanje sa stručnom literaturom i astronomskim problemima osobito onima nebeske mehanike. Pak su mu »Astr. Nachrichten« donijele jedan takav rad o kometarnoj putanji (Tuttle) sa izračunatim efemeridima njezine predskazane pojave 1912. g. — Dozvolom i poticajem starješina pošao je onda u Beč, da bi tu na univerzi i zvijezdarni prošao redoviti astronomsko matematički tečaj. Direktor bečke zvjezdarnice i njegov profesor teoretske astronomije dr. Hepperger pozdravio je mladog studenta veoma prijazno i sa nekim zanosom kao znanca i kolegu jer je i bečki astronomski kalendar te godine već bio prenio njegov kometarni rad iz »Astron. Nachrichten«.

Zatekao je još na životu velikog astronoma bivšeg utemeljitelja i dugogodišnjeg direktora nove univerzitetske zvjezdarnice, prof. dr. Ed. Weissa, koji ga je kao dragog prijatelja prijazno primio u svoju obitelj. Iza njegove smrti (1918.) Don Niko je preuzeo čitavu njegovu opsežnu astronomsku biblioteku, koja sačinjava glavni temelj sadanje lijepe astronomske biblioteke u Blacima... I zvjezdarna Dra. Rudolfa Königa, prebogatoga industrijalca, bila je veoma bogato opremljena i krasnim modernim instrumentima, i veoma lijepom bibliotekom, koju je po svojoj smrti (1928.) ostavio velikoj državnoj zvjezdarni, kao i razne lijepe instrumente. Don Niko je od ove zvjezdarne dobio lijepi meridijanski pasažni instrumenat i veliki Argelanderov zvjezdani atlas. Međutim još prije toga Don Niko se je u Beču jako zanimao za bivši izvrsni Bremnerov teleskop, koji je bio na toj zvjezdarni deponiran iza raspada lošinjske zvjezdarne, i iza dugih nastojanja i pokušaja uspio je konačno da steče taj lijepi jaki instrumenat i prenio ga je onda 1926. u Blaca. —

I iza završenih studija Don Niko i dalje stalno podržava dobre veze sa glasovitim bečkim astronomima, a neki ga od njih posjećuju i u Blacima: vrsni astrofizičar Prof. Dr. Graff, Prof Hillebrand iz Graza, Prof. Dr. Max Wolf, glasoviti astrofizičar iz Heidelberga, Prof. Dr. Schwarzschild, direktor velikog astrofizičkog Instituta u Potsdamu; Prof. Schorr, direktor nove hamburške zvjezdarne, i Dr. Baade iz Hamburga, koji je sada čuveni glavni direktor velikog Palomarskoga opservatorija u Kaliforniji; nedavno preminuli slavni vodeći poljski astronom Prof. Dr. Bonakijević, direktor Krakovskog opservatorija i Dr. Kosdillevsky astronom i uvaženi stručnjak za promjenjive zvijezde iz Krakova, i razni drugi... I tako je bio u stalnoj naučnoj vezi sa mnogim, možemo reći gotovo sa svim važnijim astronomskim zavodima svijeta od kojih je i mnoge publikacije primao. Teško bi bilo sve te nabrojiti, ali ćemo makar neke spomenuti:

Greenwich-ka slavna zvjezdarna zastupana je ovdje gotovo sa svim svojim novijim radovima i svim vrijednim i veoma preciznim zvjezdanim katalozima, u sve otprilike 50 volumena folio formata.

U. S. A. Naval Observatory, velika zvjezdarna američke mornarice u Washingtonu: uopće sve publikacije iza 1880. god.: oko 30 volumena I. serije, pak potpuna II. serija oko 20 u platno uvezanih volumena. — Uz to krasna kompletna kolekcija fundamentalnih astronomskih radova, »Astronomical Papers«, do sada oko 18 volumena u nekih 60 svezaka, sve u velikom folio-formatu.
Kapska kraljevska zvjezdarna sve publikacije oko 15 volumena u nekih 60 svezaka velikog folio-formata... u tri debela volumena je veliki fotografski katalog južnog neba sa 455.000 zvijezda.
Union Observatory u Johanesburgu South-Africa zastupljen je sa svim publikacijama (oko 110 brojeva)...
Observatorio Nacional Cordoba Argentina doprinijela je sve svoje publikacije, oko 40 volumena na folio-formatu. 5 volumena sadrži nekih 700.000 zvijezda južnog neba do 11. reda.
Tu je i veliki Angelanderov — Bouner Durchmusterung (oko 435.000 zvijezda) sa velikim veoma važnim Angelanderovim Atlasom: to je fundamentalno djelo zvjezdane astronomije.
Francusko veliko djelo internacionalnog poduzeća, »Le carte du Ciel« je također u Blacima dobro zastupano: ima tu oko 90 folio voluma astrografskog kataloga i oko 3.000 fotogr. zvjezdanih karata (puna 2 velika sanduka). Ovo veliko djelo, koje je pred 80 god. započeto, još nije dovršeno, a do sada je stajalo oko 10 milijuna dolara!
Carnegie Institution u Cambridge U.S.A. izdala je oko 40 volumena folio raznih važnih astronomskih radova, koji se svi kompletno u Blacima nalaze. Tu su oba velika Kataloga Dvostrukih zvijezda... pak razni drugi, među kojima veliki fundamentalni Boss-ov Katalog u 5 vol. sa oko 33.000 fundamentalnih zvijezda (temelj moderne pozicione astronomije).
Harward Colledge Observatory u Cambridge U.S.A. zastupan je sa mnogim svojim važnim astronomskim djelima, u prvom redu 5 vol. fotometričkih kataloga i veliki Draper Katalog u 10 vol. kojega je do nedavne smrti dovršila Miss Canun sadrži spektre nekih 280.000 zvijezda.
Tu je i veći broj krasnih Wolf-Palisa fotografskih nebeskih karata, koja je kolekcija u svoje vrijeme stajala oko 420 Dolara!
Iz ovog bi se moglo pomisliti da je Don Niko raspolagao velikim novčanim sredstvima da ostvari sva ova vrijedna stečenja. Sve što je štedio je i ulagao u naučne svrhe a bez ičije pomoći bilo državne bilo mecenatske. Don Niki su u tome pomagale ponajviše njegove naučne veze i radovi, po kojima je bio upoznat u čitavom stručnom stranom svijetu, odakle je redovito od prijateljskih zavoda dobivao sve na poklon. Jedina mu je naša državna pomoć bila, što je za stare Jugoslavije dobio od Beogradskog Ministarstva Financija platneni nepromočivi prekrivač za teleskop, a i toga je onda skoro početkom zadnjeg rata, na želju poklonio jednom našem oslobodilačkom odredu, za potrebe i pomoć našim vojnicima.

za aparat, a međutim se i Antun već digao. Time
sam se zabavio već gotovo do podne, te onda ide-
mo na objed. Potom obični preferans do iza 2
sata. Zatim do malo vremena na kupanje s ko-
njem. Ide mi i sestra. Dole su dva poljička broda
i jedna ribarica. Okupam konja i malo zajašim.
Kad smo gotovi, idemo kući, ja sprijed na konju. Ob-
činaloje, a oficij smo rekli prije kupanja. Sad
pripovjedam Katici, Andri, Antunu i sestri o zadnjem
izdanju „Sožitju", napose o Fra Stipi Krmiću i
natjecanju. Idemo na ružarij, te zatim nastavim do
večere. Idemo gore, al tama već ne škodi nikom.
Večeramo, pak zatim oko 10½ u postelju. —
1.VIII. Utorak u Blacima. Ustajem na 7 sati, te sa Antu-
nom misu. Zatim kavu i nešto oko fotografija.
Kasnije idem ugađati glasovir sve do podne
pak onda na objed. Zatim obični preferans. Na
4 sata mesta Dotrine te ih ispovjedam 12. Potom
idemo na more. Ja iza ostalih na konju, te ih
baš na moru stignem. Okupam se, a Antun pli-
jiva preko vale te na žalo i do svog mjesta. Po-
tom se opremimo te ja vodim u Vrbo. Popodne
je došla Andrina majka. Dotrine je čekao zeca
pod Šparevom spilom uzalud. Gledamo do malo
mjesec i Jupitra koji su baš nekako tada u ko-
njunkciji. Vidim sva 4 Jupitrova mjeseca. Ovaj
dogled pak mnogo bolji od dalekozora Don Kekina.
Doniolo ružarij, a ja oficij. Dođu me zvati na večeru.
Pogledam kadgod k vratima i to je sve što je još
ostalo. — Idemo na večeru, i Ivić, koji inače nije bio
na večeri. Govori se o strašilima. —

Snijedo u Blacima. Na 7 sati, te iza strica g
um misu; a po misi činim žitrunu i isprije
dor tri. Iza 10 kavu, te idem svršiti ugoditi gla
vir. Do malo na objed. Copirao sam rosu ca
pestruš" ali sa dvije kartice; tog i prilagi stakla
Ali ne uzdam se radi mog složenog bijeta. Po
objedu ja Andro i Antun preferans, a sestra kopira
slike. Na $3\frac{1}{2}$ žitruna i isprijed do 5 sati. Uzjem
4 goluba, te na kupanje. Ja na konju poslije ostali
ali bez Ivana stignem kod Anete. Jaši se. Nešto i
na valova, pak se Antun samo smočio i odmah
van. Iza kupanja Antun uzjaši na konja pomognem sa
či; te po starinsku uzbrdo. Stric opet čeka zec a uzalud
Ja idem ubrati nekoliko limuna, pak sam oficij. Na
koga do večere. Po večeri malo s tapometu, a iza $10\frac{1}{2}$
pozdravljam sve redom i idem leći. Desnica je jaka
i junaka, baš kao pri zadnjem odlasku, i zadanjem
dolasku, al obe ne samo jedna. Spremim i u postelju.

3. VIII Četvrtak. Ustajem na 4, te iza $4\frac{1}{2}$ odlazim iz Blatca
sa Tadićem. U Dracevici pratim Tadića, rečem mi
su i popijem kavu, te na noge put Sošišća gdje sti
gnem oko 8 sati. Nađem Šeperića, pak isprijedati
do 11 sati. Primim od Rietschela list i Stern der Ju
gend i dopisnicu od Jose Vučetića. Na podne objed
a zatim počinem do 3 sata. Večernju, te kasnije primim
opet od Rietzela list i naručene kasete 13x18, koje ja
sam idem uzeti na pošti. Isprijedam do $6\frac{1}{2}$, prošetam
malo, ne isto idem se okupati na more. Dole su već
došli Nazorovi, te se sve vrijeme razgovaram o Nikici
Okupam se, te pomalo uzbrdo. Večera i leći.

4. VIII Petak, prvi u mjesecu. Ustajem na 5 sati, te od

Što se samih naučnih radova tiče, nećemo se ponovno upuštati u duga pojedinačna nabrajanja — kojih bi oko 70 bilo — već ćemo samo sumarno navesti neka područja koja je obrađivao. Na početku se veoma intenzivno bavio sa tzv. klasičnim problemima teoretske astronomije, tj. nebeskom mehanikom, koju gotovo čitavu obuhvaća veliki Gaussov problem računanja nebeskih putanja, kometa i planeta (Bahnbestimmung.) Uz teoretsko upoznavanje... Pridružuju se praktične primjene na izračunavanje pojedinih putanja nebeskih tjelesa, kojih je Don Niko izveo veći broj u odnosnim odužim radovima ponajviše malih planeta (asteroida) i nekih kometa. Iza ovoga nadošlo je više radova iz teorije i prakse raznih astronomskih instrumenata kao Sekstanta, Kronodeika, Teodolita, Meridijanskog instrumenta i paralaktičnih namještaja. Kad je pak u Blaca stigao lijepi veliki paralaktički Refraktor, savršeni astronomski instrumenat sa mehaničkim mašinskim pogonom, jakim Sucherom i savrešnim pozicijonim Mikrometrom, onda se je prešlo većinom na praktičnu stranu, na vizuelna promatranja raznih nebeskih tjelesa i postepeno čitavog pristupačnog svemira... Iza dugih ispitivanja atmosferske naše prilike bile su ocijenjene »dosta dobrim«, ali nipošto izvrsnim. Teleskop iza svih pokušaja nađen je veoma dobrim ili »odličnim«, sa granicom optičkog dosega do 15^{M}.0 zvjezdane veličine (po tzv. Pickeringovoj »Polarnoj sekvenci«), sa razdvojnom snagom do 0".5 kod otprilike jednakih dvojnih komponenata. Za nebeske maglice refraktori ne mogu nikako konkurirati velikim fotografskim refraktorima, pak se na tom području općenito ovakovi vizuelni instrumenti niti ne rade. Blatački teleskop pokazao se je veoma dobar za promatranje fizičkog izgleda Mjeseca i velikih Planeta, pa onda za promatranje i mikrometrično mjerenje dvostrukih zvijezda. Na tom području se je i naš blatački astronom mnogo bavio i mnogo rada u to uložio.

Kad je u Blaca bio dopremljen novi meridijanski pasažni instrumenat, onda je znatni dio rada bio posvećen njemu, da se ovom lakom i savršenom metodom ima uvijek točno astronomsko vrijeme, bez kojeg važnog elementa veliki dio astronomskih opažanja ostaje bez vrijednosti. I tako je Don Niko uz druge astronomske radove gotovo svakog dana djelomično zabavljen meridijanskim zvjezdanim prolazima i podražavanjem točnog vremena. — Ima tu i drugih raznih manjih instrumenata, dalekozora, teodolita, sekstanata, kronografa, barografa i drugih naučnih pomagala, koje je Don Niko velikim marom i zanimanjem prikupio na svom blatačkom opservatoriju.

Usput još saznavamo, da je otkrio dvije nove komete i novu zvijezdu u zviježđu Sacertae negdje 1942. g. (N. M. II)

Večeri s Don Nikom bile su i lipe i grube. Kad bi sunce zašlo odma ide namistit kanočale i' onda prve zvizde što izađu odma gleda. I gleda do večere u osam uri. Večera do

devet. Malo bi ostao i opet doli. Koga bi bila volja iša bi s njim. Ja bi mu pisala što bi govorija iako ništa nisam razumila, to se razumi. I onda, ja bi ostala do jedanajst, a on bi osta sve do jutra, do zore. Jo lipi dani. I tako svaki, svaki dan. Gleda bi te satove, uspoređiva, pisa, gleda, miri. A što vam ja znam. Kasno bi se diza i kasno bi lega.
Svaki put bi zapisa kad bi se kupa. Iša bi s konjom, pa bi s konjom kao i moj otac pokojni pliva. Poslin bi se nastavija plivat. Pliva je Don Niko ka riba. Nije lovija ribe. Diće ti to on. Ma uzeja je ribare u valu da mu love. Jastoge bi lovili. Ima je jednoga iz Starog Grada pa bi osta dva miseca, tri miseca, koliko bi tribalo, sa ženom (bez ruke je bila) i ditetom, pa bi sve donili, u kapelicu bi bidni doli ležali. (K. U.)

O blatačkoj školi

Kako nije bilo škole samo nego u Nerežišće tako je pop Don Niko pok. Stari bio voljan da primi nas nekoliko u školu. To sam bio iz Obršja ja i jedan drugi, Pivačić Stipe koji je sad u Istri, i treći koji je iz Katuna sirota bijo doša kod moga strica, koji se oženio s mojom tetom. I onda jedan četvrti i jedan peti iz Dragovode. U Dragovodi su bile tra fameje. Bi je sta Niki Šimunović iz Dračevice koji se naseli bi dole, sta je Klarić — velika obitelj, i stala je meni kunjada koja je isto bila udana za Klarića. E, i bravo, u sredini Senkovići. Četiri obitelji. Najveće su živili sa drvima, sa stokom. On sad živi u Splitu. I nas je pet išlo u školu u Blaca. I mi smo doli obavezno imali obid. Došli bimo oko devet, osam, i škola bi nam trajala do obida. Bili bimo u balaturi do kuhinje, dije onaj mali stolić. I tako, on bi nas bija proučija, i posli toga — to je bilo dvanaeste, trinaeste — bimo slagali slova za tiskaru. Imali bimo nike plehove i slova od olova. I on je tiska od toga »Pučki list«. Ili je to bija Pučki ili Puški — to je nesigurno, ali sigurno Pučki. Bija je formatom kako ono pri Slobodna Dalmacija. Ja san bi zanesen za romane. Čita san »Grišku vještícu«. Da vi znate da bi ja bi po pet brojev na večer pročita. Bi san posta nervoz, nisan moga po cilu noć spavat radi tega. Ja san bi načitan dosta, ali poslin već došlo mi je vrime da ne vidin. (S. K.)

O blatačkoj tiskari

1920., kada je splitska biskupija tila tiskati svoj list, onda je pokojni Don Niko stari darovao tiskarski stroj. Slova je bilo ostalo nekih malih, ali znate moj pokojni otac kad bi mu bila potriba štogod zalit onda bi raskrabi koje slovo, eto van. (K. U.)

Imao je i drugih lijepih i originalnih zamisli, pak je tako zasnovao u Blacima i malu štampariju: nabavio je iz Milana malu štamparsku mašinu sa mnogo sanduka raznih slova i ostalog tiskarskog materijala i potrepštinama. Drvodjelac je odmah dobio mnogo posla da za štampariju uradi razne ormare, stalaže, sanduke, stolove i ostalo, pak je skoro nastala kompletna i dobro opremljena mala štamparija. I on se je dao odmah na posao, jer je razno gradivo za štampu već imao gotovo. I tako je sa velikom ustrajnošću i strpljivošću uhvatio se i slagarskog posla, pak je 1895. bila već gotova prva blatačka štampana knjiga nabožnog sadržaja od nekih 270 stranica malog oktav-formata. Knjigu je dao (oko 50 otisaka) u Zagrebu lijepo u platnu vezati, pa je nastala lijepa ukusna knjižica, koju je onda naokolo prijateljima dijelio. Nastavio je i dalje svoj tiskarski rad, pak je 1897. oštampao i opremio svoje »Povijestne crtice o Pustinji Blaca«, knjigu sa nekih 150 stranica ovećeg oktava također lijepo u platnu uvezanu. Iza toga je štampao još nekoliko manjih prigodnih stvari.

Iz osobite ljubavi prema knjizi, kupio je od svojih prijatelja kolega pustinjaka Draćeveluke braće Don Stipe i Don Mihovila Radovčića čitavu njihovu lijepu biblioteku skupa sa odnosnim ormarom i smjestio je sebi u Blaca. Ova je biblioteka imala uz mnoge druge knjige i lijepu kolekciju talijanskih klasika. (N. M. II)

Za učit nas povremeno je dolazija i niki Matković iz Kučina koji je bio ovako: on se bio oženio, ovi Matković, sa pokojnega Don Nike Mladoga sestrom, razumite. Posli ručka bi se vraćali kući, ali nismo mislili koja je ura, razigrali bimo se. A mi smo malo kada išli pravim putem. Imali smo četiri puta. Imali smo put uz Dubov Dolac di je bi naš vinograd, pa smo išli niz Hrastovu njivicu di je bi jedan puteljak, pa smo išli na Žabra ratac — to je jedna šuma — i tu smo našli jednu česminu, jednu veliku granu, pa bimo se na njoj ljuljali kad god bi prolazili. Pa smo hodili mimo Tarca, tamo di su blatački vinogradi bili. Pa smo i tuda hodili a najmanje putem. Pa smo volili iza one velike savure Blatac niz potok trkat. (S. K.)

(Djeca koja su 60-tih išla u Blaca u školu: »Iz Obršja je po sata, nazad više. Sili bi pod stabla, u hlad, popričali, gnizda tražili, zmije ubijali. Gore na Glogovik ima jedan bor sami, mi smo ga zvali Gujin bor. Sve zmije koje bi ubili bili bi tu donili i obisili«).

Sa novon školom je počelo baš 1941. Dica bi dolazila iz Obršja, Dragovoda i iz Smrke. U Dolac je bilo deset dice. Kad je počela škola bilo ih je četrdeset sedam. Veće nego ih danas ima u Dol, Škrip, Splisku i Mirca. Onda ih je došlo na tri. Katalozi su svršili u Supetar u mrtvu kartoteku, u šufit. Namještaj je napravi onaj stari Kolja marangun iz Supetra.

Onaj gramofon. 1954. ujesen je Don Niko iša sam u Beč, bez mene. Vratija se baš na Svetu Katu i to je doni meni za imendan. To je kupio u Komission-prodaji. Bija je već stari. Imali smo svoj raspored: Najprije bi molili krunicu, pa bi večerali, onda bi oprali pjate i onda bi svirali. Onaj stari gramofon je bija pokvaren. 1897. je već bio pokvaren pa se nije mogla igrat polka za poklade. (K. U.)

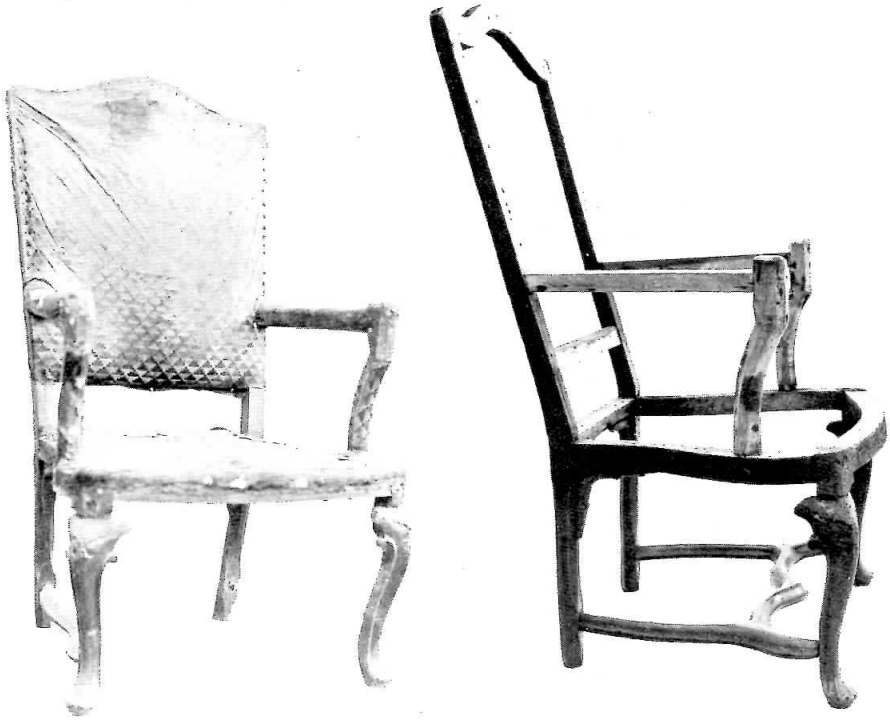

O Pokladima

Poklade. Večera, makaruni na vreteno, sa pašticadom. Perići bi došli u ponediljak navečer i ostali bi do petka. A popovi bi išli iste noći nakon što bi se pojila još jedna večera, radi Sride Pepelnice. Bili bi svi brački popovi, nerežiški, supetarski, humčanski... To je već bi običaj da se na Sv. Nikolu i na Poklade svi skupe u Blaca. (Ovamo se nismo oblačili. Procesija nije bilo, ni na Veliku Gospu.) Mi smo bili župa, ali bi svit od svuda dolazija. Sve do Slapa bi bilo puno svita. Molili bi okolo crkve, lizli okolo oltara. Na Žežvinu bi došli priko noći, onda bi misu molili. Sve bi se tu sjatilo. Svit bi nosija svoju hranu. Nas bi obično bilo trideset, ali bez svećenika, jer bi oni morali biti doma. I iz Poljica bi dolazili. Stare postole bi ostavljali pod jednu špilicu. (K. U.)

O muzici

Pjano. Kad je Don Niko maturira 1905. onda mu je Don Niko stari poklonija pjano. (Svira je i violine). Kupljen je u Beču, doša s morem, iz Zadra. Odozdal su ga ljudi na ramenima donili. Dvanajst i dvanajst ljudi. A moj otac nosi mih vina i stalno dava. Bila je još jedna stara violina koju je pokojni Don Niko darova onom jednom Uvanoviću od pok. sestre što je poginija. (K. U.)

E, vidite ,nikad se ne spominjem da je ko zvonija u organ, vidiš! Ne. Pivalo se bez. Iz Milne je dolazio specijalno jedan niki Sibe pokojni, da piva misu pokojnemu Staromu. Mladi nije puno barcela za to, on je već bi kulturniji, naobražen, pa nije on predava tomu toliku važnost. Stari je eto bija i radi naroda. Tada je bila vjera na vrhuncu. I svi mi tri, četiri, bimo bili ministranti. Ja san se pričestio 1912. Tada Vam je u Blaca bilo ovako:

O slugama, lugarima

Gospodarica je bila neka Marija Debnik iz Slovenije, Slovenka. Imala je sina Antuna. On je bi kelner tega dana. Imali smo obid i pili kafu u velu sălu di je oni stol. On bi uze baškotin pa bi š njin udri po stolu pa bi se raspa. To

se nama činilo! A sluge:. iz Murvice jedna, iz Obršja jedna, iz Pražnica dvi, onda Tadić, Čurlin pok. Nikola Uvanović Katice otac, a lugari je bilo... tu se trošilo... ali sve je to bila jedna velika računica. Isplatilo se to sve, zato je Obršje, Smrka, Dragovoda, a dobar dio i Nerežišća, radili su za Blaca. Sve dohotke, svak četvrtinu i digod i treći dil bi je sve od Blaca.
E bravo, i bila je jedna Vlahinja, Mare se zvala, Stara Mare Cerić se zvala. Ona je bila isključivo za koze i za svinje, i ako ko umre — narikuša.
Mate Guja je i posli rata bi gori lugar. Činili smo mu svi nepravde, zato što je bi sluga, a poslin je bija sve. Ali, da nije bilo Katice... s njon je učinija po života. Bija bi je ko napada da nije bilo njega. Najpóslin njemu je ispalo dobro, odnosno njin je ispalo dobro. Doživi je lipu starost, doživi je lipu njegu. A ma nikor ne zna, čujete... Ja san s njin razgovara puno. Govori mi je, »Stipe, Katica meni je sve samo što mi nije žena.« Pita san ga, »Mate oćeš s njon u Milnu«, kad je selila iz Blaca. Govori on, »Kuda ide prova ide i krma«. I doživi je lipo, on je bija njegovan kako Bog. (S. K.)

Gonjači — dakle, zna se. Kad je jematva zna se ko je gonjač. Jedan Žuljević bija je na marini u vojsci. Bija štediša i donija ništo kući novaca — 400 fiorina — i robe. Bilo jako, sposobno. I on je stavlja bilu čistu kamižetu na se kad je iša u Blaca. Bile su tu cure Milica, Marica, šta ja znan, a on momče arno. Goni jamatvu u Blaca, a da ne šporka kamižetu. I jednon ovi, ne mogu ga gledat, neki Janko, mulac koji je mećija grožđe, a bilo jako, sposobno, za mećenje bija kripan — šešulom ga poškropi. A ovi za vrat i za nogu pa u kacu do guše. Bija bi ga utopija da nismo skočili. (F. P.)

O puškama

Onda puške. Spominjen se da je otac pokojni drža uvik pušku kraj postelje. A ove, piše meni Don Niko pokojni onda: »Svo oružje iznesi iz kuće da nebi došli Taljani.« Mi smo jadni odnjeli to oružje, nekih 19, 20 pušaka u masline u Tarca. Tamo je bila jedna špilja. A među tim puš-

kama bila je jedna vojnička koju je Don Niko bi donija iz prvega rata. Onda su nas na 13. VI 1942., na svetoga Antu uvečer pohodili Partizani. E, dvadeset pušaka u sastavu pokreta, to su bile te. Kad je svrši rat onda smo ih doveli nazad, pa ih je kapetan Iskra malo namaza i popravija. A ona taljanska vojnička, nađena je u česmini u Dragovodi. Ivo Gotović ju je doni. (K. U.)

Povidat ću van kako san dvaestprve skoro nastrada, ali Bog nije da. Don Niko Stari ima je niki veliki vinograd u Žabra Dolac pa mu niki težak ni tija davat. Ja i jedan moj tetak — Jakov Paladin s Luka — tribali smo prid jamatvu ić čuvat s puškama. Ma on je bija stariji čovik i nit je bija u vojski nit san ja bija za vojsku. Imamo vojničke puške i zato nas tužili žandari doli u Nerežišće. Ne smiš. I onda opet ovaj stari da triba pušku. Otišli u Tarca, sidili tuteka sve do 10 uri. Mora ja odit po spizu u Blaca i mi se uputili, kad jedan rondar stoji i govori: Evo ih! Stojin ja malo na stranu, a oni otišli naprid. Vidin kapu — žandar. Kad ja vidija da on viče ja maka, a on jednom pa ga ubi u oba kolina. Ma nisan ja zna. Da san zna da je on baš poginija ja bi isto nastupija iz šume. A on nit je zna od oružja nit ništa na svitu, nego samo držat u ruci. I onda su ga oni odnili u Blaca. Potegli ga a da ništa nije ni reka. A ja nisan tija da me žandari gone po zatvorim, šta ja znan. Tamo bija jedan Maćar Karlo, di sad naša Katica stoji. Ukrca me u jednu lađicu, pa u Split, onda iz Splita kući i tako ti je to svršilo. Posli me zva sud u Omiš. Bija jedan žestoki. »Kako to? Kako to?« A ja govorin: »Gospodine suče, da se Jakov proti njega okrenija nebi ga bija ubija u oba kolina. To ti je tvoj svidok.« (M. Č.)

4 UZ KATALOG

Josip Belamarić

Postoji priča koju svjedoci ponavljaju u više varijanti: priča o prenosu koncertnog klavira, ili priča o prenosu velikog teleskopa s teškim postoljem, iz dna uvale do Blataca. Ne trebamo graditi slike putovanja tih predmeta od Beča do Zadra i dalje — slanim putem — do Brača. Tek, tu čekaju težaci da ih na ramenima prenesu uzgor u Pustinju, osnaženi vinom iz mišca. Bilo bi pretjerano reći da je klavir za Don Nika, mladoga astronoma, bio pitagorejski instrument primijenjene matematike, ili da je starome Don Niku, stricu koji ga dariva, označavao princip uređenog sklada i suglasja kojima je cijelog života težio. Međutim, ono što u prvi čas izgleda samo anegdota, postaje jasna metafora koja obasjava napetosti u pozadini sudionika i ambijenta. Blaca i iskazi ljudi koji su živjeli u krugu njihovog malog svijeta otvaraju niz takvih paradigmatskih slika. Otud im prijeti da postanu nešto drugo i da budu simbol nečeg trećeg, prije nego otkrijemo suštinu njihove specifičnosti.

Učinivši put **od pećine do opservatorija,** izlazeći — recimo to tako — iz tame dana među svjetla noći, okrećući smisao pustinjaštva od pećinske introvertnosti do poslovne ekstrovertnosti koja se razvijala u krugu Milna — Makarska — Trst — itd, **Blaca su svekoliku ljudsku povijest sabila i ponovila u četiri stoljeća.** Zaista, tu se sve doimlje kao kontrakcija nečeg većeg. Neki nabrajaju funkcije grada prisutne u Blacima zaboravljajući da tu nikad nije postojalo rodilište ni trgovište. Drugi uspoređuju njihovu sadašnju krizu sa današnjim civilizacijskim posrtanjima. Međutim, prije uspoređivanja, Blaca treba prepoznati u njihovim bitnim dijelovima. Zato ova izložba i katalog trebaju poslužiti kao pristupni putokaz i kao početni radni, istraživački instrument.

Kroz više od deset stoljeća Brač bijaše zbijeg za kontinentsko stanovništvo. »Ilirski« popovi koji su sredinom XVI stoljeća prebjegli pred Turcima nisu bili na prvom poljičkom migracionom valu. Istovremeno, s njima na Brač doseljava četrdesetak poljičkih obitelji i to najviše oko središta otoka, što je bilo prirodno u času kad je domaće stanovništvo već čitavo stoljeće naginjalo moru i konačno sigurnijim morskim uvalama. **Blatački ermitaž** se tako osniva vjerojatno **u novonastalom demografskom vakuumu,** pored još nekoliko drugih glagoljaških samostana iz malo ranijeg vremena. Barem kod samostana u Dragonjinoj špilji imamo dokazan kontinuitet pustinjaštva od kasnoantičkog razdoblja dalje, dok se kod ostalih to možda može pretpostaviti prisjećajući se i navoda sv. Jerolima o brojnim otočkim samostanima u to doba u Dalmaciji. Nažalost, južna strana Brača arheološki još nije dovoljno ispitana. Možda je špilja Ljubitovica, koju su za svoj prvi stan dobili blatački popovi, bila preplitka za održavanje života, ali u nasipu ispred crkve i uskog groblja nalazimo ulomke prethistorijske grnčarije, što dokazuje da život na tom mjes-

tu dolazi iz daleka vremena, a mogli su mu pogodovati i obližnji izvori pitke vode.
Povijest je na našem tlu toliko puta podcrtavala liniju između istoka i zapada da smo zaboravili da postoji možda još jedna čvršća — ona koja dijeli sjever od juga, koju nismo uspjeli ni do danas skršiti. Za povijest novovjekovne Dalmacije važno je da se kontinuiranim dolaskom Poljičana na Brač i u Blaca uspostavlja možda najčvršća vertikala od zaleđa prema moru, a koja se održava sve do ovoga rata. Poljičani su prisutni na Braču i kao plemićka i svećenička fronta i kao pokretljiva gastarbajterska snaga. Te bračko-poljičke veze koje idu u oba smjera, tek treba proučiti.
Linija sjever — jug itekako je aktivna i na samom otoku i poznato je da postoje ciklusi u povijesti u kojima se stanovništvo u pravim seobama obraća od mora kopnu, i od sjeverne k južnoj strani. Brač, planina otisnuta u more, stoljećima trzavo razvija usmjerenje čas prema svom vertikalnom »lokalnom magnetskom polu« (Braudel), čas prema moru preko svojih luka. Zlatnih pet minuta doživjela su Blaca zajedno s čitavim otokom u času relativne ravnoteže tih usmjerenja u drugoj polovici XVIII. i na samom početku XIX. stoljeća.

Niz elemenata koji su odlučivali o tadašnjem usponu, i koji ga zorno prikazuju, leži u netaknutom blatačkom arhivu. Količina dokumenata i raspon podataka koje taj arhiv nudi iznenađuje većinu onih koji povijest i njeno protokoliranje u Dalmaciji tog vremena vide kao rezultat anonimnih analfabetskih masa. Istina je, međutim, drugačija. Kroz ovaj arhiv je proveden gotovo i najsitniji detalj praktične svakodnevnice; privilegiji potvrđeni pustinjačkoj zajednici strpljivo su prepisivani ili tiskani iz generacije u generaciju; od 11.000 knjiga u blatačkoj biblioteci veliki dio je stariji od 1800.-te godne. Uz to ne treba zaboraviti da je i u Poljicima gotovo svaka jača porodica imala svoj arhiv u kojemu se pedantno pratila i najmanja promjena unutar obiteljskog vlasništva. **Živjelo se na dugu stazu.** Mi koji živimo u gradskom vremenu gdje se područje sadašnjosti proširilo do rubova našeg vidokruga (što je jasno vidljivo posebno ovdje gdje se povijest tako brzo zaboravlja i gdje se budućnost planira na sve bližim udaljenostima), teško možemo shvatiti to višegeneracijsko bilježenje i odmjeravanje ekonomskih, klimatskih, svakodnevnih poljodjelskih, zakonodavnih ritmova. Ali, onome koji je toliko ovisio od nebosklona sigurnost se nalazila u mjerenju i urednom administriranju vlastitih poslova i dana.

Blaca su po mjeri suvremene povijesti. Malo je još mjesta gdje se etape razvoja kroz dulji vremenski raspon mogu tako izbliza pratiti u nizovima podataka koji se dadu međusobno uspoređivati. Barem kroz pola stoljeća u Blacima se svakodnevno bilježe meteorološke mijene dana, mjeseci i godina. Kroz stoljeće i po vodi se bilježenje početka cvjetanja, rasta i branja plodova na blatačkim dobrima. Postoje brojne narativne opservacije na klimatske teme. Prije nego se do kraja razvrgnu lanci generacija trebala bi se ispitati lokalna folklorna meteorologija koja je u tisućljetnom promatranju neba iz goto-

vo istog kuta nakupila mnoga iskustva o predviđanju vremena i klimatskim varijacijama. Uključujući u ispitivanja i ostale prirodnoznanstvena ispitivanja postoji, dakle, mogućnost izrade povijesti blatačke kozmografije. Blatačka povijest dobrim dijelom i proizlazi iz punog osjećaja srodstva koji su pustinjaci morali imati s posebnošću terena na koji su zasjeli.

Značajna tema koja se otvara povijesničaru u blatačkom arhivu je ekonomska povijest ove zajednice unutar čijeg kruga zadiru sudbine čitavih malih sela. U pripremanju ove izložbe služili smo se sa stotinama isplatnica za obavljene sezonske poslove, bezbrojnim tužbenim formularima, popisima dužnika s gospodarevim opaskama iz praktične psihologije za svakoga od njih, popisima radnika koji su učestvovali *u Don Nikinom »New Deal« programu* koncem prošlog stoljeća, kada je organiziranim velikim javnim radovima na gradnji pristupnih puteva iz Dragovode, Smrke i Obršja, kao i na reguliranju voda koje su ugrožavale plodni blatački kanjon, ovaj agilni starješina iz posljednje dinastije blatačkih popova omogućio desecima ljudi da dođu do plaćenog posla u času kada ga drugdje nije bilo. Upoznali smo se s mogućnostima cjelokupne građe na kojoj se mogu u niskama brojki rekonstruirati ekonomski i društveni ritmovi koji su čas potresali, čas razvijali ovu malu zajednicu. Približili smo se vremenu uslojenom u njegove zemljopisne, kolektivne i individualne ljudske planove, skupili smo na terenu veliki broj pojedinačnih epizoda u kojima se poslije pola stoljeća ne zapaža uzrujanost sudionika. Ali, na površinu tih malih genre-slika povremeno izbija, jasno poput krakelira, socijalna zbilja, a zajedno s ekonomskim amplitudama izvučenim iz nizova arhiviranih brojki dolazimo na prag **povijesti siromašnih**, koja je u pravilu prepuštena literaturi (Nazora, Bencura i drugih). Ma koliko izgledali trivijalni, iskazi naših svjedoka govore o životu ove sredine više od bilo kakvog formalnog povijesnog pregleda. One nisu šarena pozadina jer velikih događaja pred njima nema.

Razlike u iskazima naših »svjedokâ istinâ« ne govore da je istina drugačija, već da je složenija. Dokumenti ih komplementiraju i zaokružuju. **»Blow up«**, uvećanje jedne glatke slike, danas lišene uzbuđenja sudionika — uzmimio na primjer ubojstvo na kraju prethodnog poglavlja — pokazuje frakturu kojoj cijep zadire duboko u vrijeme. U spomenutom slučaju radi se o sukobu gospodarevih interesa s jednim nerežiškim veleposjednikom, sukobu koji je maskiran političkim šarama »narodnjaka« i »talijanaša« nekoliko desetljeća ranije od vremena ispaljenog metka. U tom događaju učestvuje čitav niz posredno i neposredno umiješanih pojedinaca i grupa. Imamo policijski dossieur, pisma našeg svjedoka koja je zabadao na stablima kao prijetnje, predstavke, mišljenja itd. Pričica prerasta u dramu igranu u činovima koji su se otegli kroz pola stoljeća.

Lice povijesti uslojeno je u niz ravnina koje međusobno nisu povezane samo skokovitim slučajevima. Na zbijenom kraju otoka *genius loci* je vladajući vezivni princip bez obzira kolike nam se razlike činile između osobnosti jednog astronoma (Don Nika Mlađega) i jed-

nog bezimenog pastira. Uostalom, nije li ono ključno poglavlje Nazorovog »Lode« jedna vrst lokalnog, provincijalnog, ali specifičnog našeg izmirenja poznatog sukoba Apolona i Pana, ili Apolona i Marsije, gdje je sukob izglađen a rješenje pomaknuto izvan njih visoko u nebo, koje daje jedinstven luk životu na otoku i koje mu komplementira energije.

Blaca se tako otvaraju konceptu »totalne« povijesti. Govoreći malo prije o gospodarstvu mislili smo na blatačko pčelarstvo: sačuvani su nacrti za izradu ulišta i cijelog pčelinjaka, sačuvan je dossieur svake od košnica, a postoji i čitav spis o tehnici cijepanja rojeva napisan na temelju višegodišnjih eksperimenata. Ali, treba se sjetiti da Blaca i u tome stoje u lancu širih otočkih iskustava. Tako Fortis 1774. g. kod konte Ivelića u Pučišćima vidi nekoliko stotina kamenih košnica, gdje je »na razuman način« bilo riješeno uvijek prijeteće pitanje vode i paše. Fortis nije propustio da istodobno ne usporedi vrsnoću šoltanskog meda s najboljim sicilskim i španjolskim. Nestanak ovih radinih životinjica iz Blataca, gdje su održavale generacije pustinjaka, i današnje stanje njihovog pčelinjaka koji podsjeća na pregaženo dječje groblje, samo je jedna od **metafora dekadence.** Nestalo je i blatačkih koza i ovaca koje su sve prošle kroz blatački arhiv: crne i bijele, mlade i stare, muške i ženske, škiljave i zdrave, sa svim svojim mlijekom, vunenim ogrtačima i mesom koje svojim okusom (»nella sua primitiva perfezione« rekao bi Fortis) uvijek iznova doziva onu Plinijevu pohvalu bračkim kozama.

Blaca se tako otvaraju suvremenoj »kvantitativnoj« i »socijalnoj« povijesti koja potiskuje unikatni, izolirani događaj na račun povijesti svakidašnjeg života. Takva povijest dobrim dijelom je usmjerena antropološkim, sinkronijskim studijima koje danas u značajnoj mjeri određuju metodologiju nizá društvenih znanosti. Suvremena povijest umjetnosti je, kao i one, neutaživog apetita jer, težeći problemu a ne priči, sistematizira i interpretira nizove malih predmeta koji su tek nedavno ušli unutar okvira njenog interesa, a taj se od višestoljetnih »pregrupiranja remek-djela« (Chastel) okrenuo prema perifernim područjima umjetnosti. Nova povijest umjetnosti teži dakle sinoptičkom pregledu i interpretiranju građe zaokružene inventarima ili izložbama, koje posebnu pažnju posvećuju vezama između predmeta (često su to upotrebni kućni, gospodarski, kultni predmeti koji kao mala djela govore o nekim zajedničkim civilizacijskim vrijednostima) i ambijenta u kome se nalaze. Zato se na istom zadatku nalaze stručnjaci koji te veze interpretiraju iz različitih kutova. U našim prilikama, povijest umjetnosti je upravo preko konzervatorstva dobila priliku da se iznutra prestroji prema novim, širim zadacima. Međutim, čini se da se zaštita spomenika (koja postoji u nas kao služba, a ne kao sustav obrazloženih principa) povlači na zadnju liniju k »nultim« kategorijama, paradoksalno — upravo u času kad se problemi ambijenta svugdje ponovo vraćaju u svijest kao fundamentalan potporanj onoga što pomalo sentimentalno zovemo baština. Stoga Pustinju Blaca prenosimo ovdje naglašavajući koherentnost njene cjeline unutar koje se zaštitnim radovima ravnopravno održavaju barokna ulja na platnu, kožnate fotelje XVIII stoljeća, krovovi od kamenih ploča, gospodarski inventar; sve ono što u preplitanju značenja govori o visokom kulturnom standardu koji je dosegla ta mala zadruga pustinjaka. Razmišljajući o cjelini tih veza i prije nego što smo napravili povijest našeg namještaja, povijest kovinarstva, odijevanja, stambene arhitekture i prostorne organizacije u ruralnim i urbanim okvirima (a koliko još takvih povijesti nemamo?) — vjerujemo da ovom izložbom dajemo naznake jednog modela za pristup totalitetu naše kulturne baštine, koja je nastala unutar homogene okoline ljudskog rada zasnovanog na disciplini i hijerarhiji, intenzivnom ulaganju radne energije i trijumfalnom osvajanju prostora oko sebe.

Nema nestašice dokumenata u ukupnosti života Blaca, posebno ne za XIX i XX stoljeće koja nam iščezavaju pred očima kao i njihovi sudionici preko kojih se dodirujemo s nekim od ključnih etapa naše povijesti. Pričaju oni o nekim još jučer tako prirodnim stvarima kao što su obrt i primijenjena umjetnost, koji su nam sačuvani u rijetkim radionicama ili kao popodnevni hobby u sobi. Nije možda tragedija što predmeti iz kultne upotrebe dolaze pod muzejsko staklo, ali ima neke tragičnosti u činjenici što predmeti koji su nas do jučer okruživali prirodno kao zrak i kao voda postaju umjetnički predmeti, predmeti kolektivnog sjećanja. Otud su svi dijelovi ove izložbe na rubu metafore i poetske slike, jer one često djeluju po principu obrnutih veličina: onoliko koliko su nam jednom bliski predmeti dalji,

toliko šire značenje dobivaju. Ova izložba ne želi u Blacima izazvati »turističku eroziju«, već hodočašće jednom prostoru koji je do zadnjeg pedlja bio blagoslovljen ljudskim radom, i vremenu koje se ne može zaustaviti. Vjerujemo ipak da Blaca nisu samo prošlost i sjećanje.

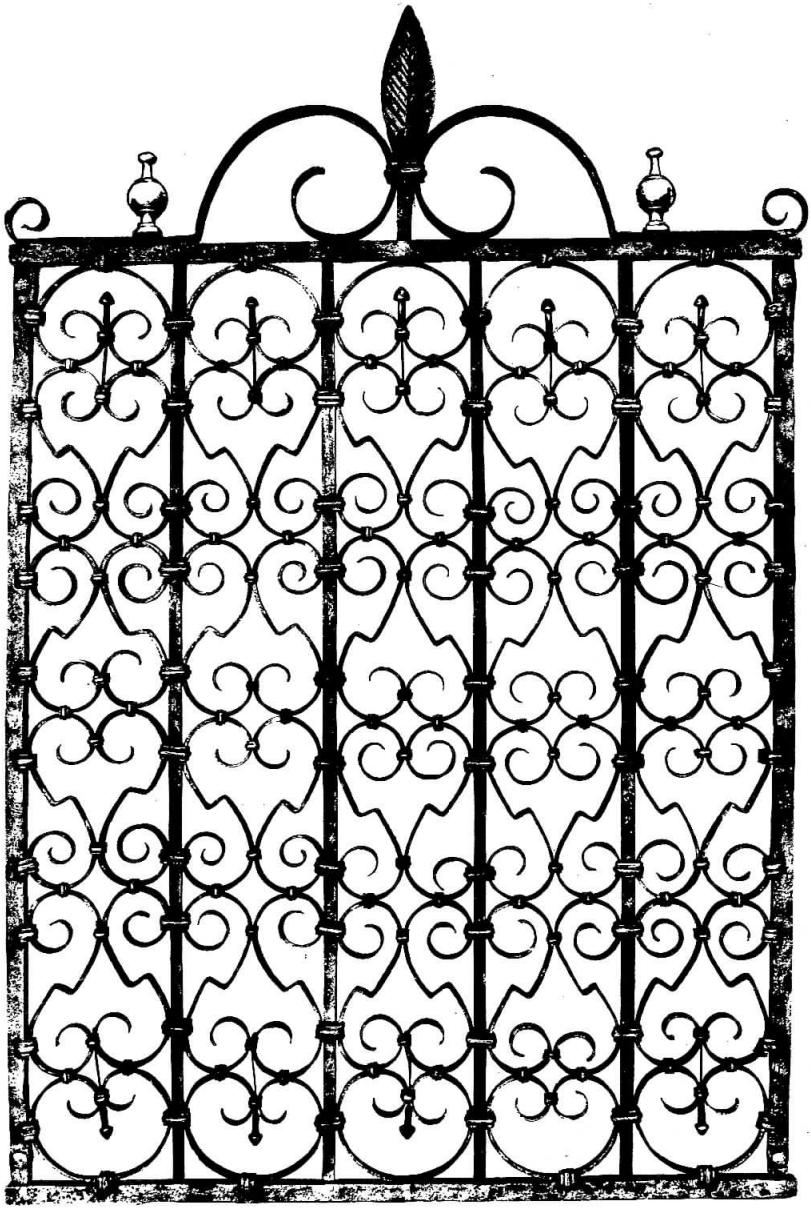

5 BLATAČKI POTOP

Nikola Milićević Stariji

Završetak: Prije nego se završe ove povijestne crtice, red je iztaknuti i strašnji povodanj, koji se je sbio na donjoj polovici Brača noćju između 28 i 29 Kolovoza g. 1896, i počinio svugdje neopisive i nepopravljive škode u zemljam i vinogradim, a oštetio na vlastito Pustinju Blaca toliko u posjedu u Nerežišćih, koliko još veće u posjedu okolo samostana. Iza dvomjesečne suše, težka se je potreba ćutila od obilate kiše. U večer dne 28. Kolovoza nebo se je nješto bilo namrgodilo, podanak obzorja bio mutan, ali nije sve to obećavalo ono što se je vapilo, niti je prietilo ono što je nadošlo. Jedanaeste ure, iza malo grmljavine i sievanja, nastade padati dosta jaka kiša i krupa, što potraja pol sata, pa prestade. Sljedila je sve to veća grmljavina i sievanje; paka pol sahata iza polnoći opet se navrati još veća kiša, koja je lievala na kable blizu uru vremena. Nakon oduška od pol ure, preuze isto lievanje kiše, koje brzo odpusti od svoje naglosti tako da na dva sata i pol poslje polnoći nije nego tiho rosilo, a oblaci sasviem iztančali. U ta doba opet se nastavi grmljavina i sievanje i strašna huka i orljavina, koja se u obće predteći suhe krupe. Krupe se ne ču, kiše se ne vidi; a kad ona huka i orljavina stigoše bliže, na jedan put oboriše se rieke vode niz sve prodoce i doline, guleći stabljike, rušeći zidove, gomile, ograde, nasipe, i noseći sobom svaku oprijeku, kamenje, šovuru, zemlju, drvlje, gdje nasipljući, a gdje kopajući duboke potoke i rivine, obratiše mnoge i mnoge liepe i plodne vinograde ili u nasipe ili u potočine i vododerine.

Crne pijavičine, nadušene neizmjernom vodom, prolomiv oblake, očepiše se po vrhu dolnje polovice Brača; pa spustiv se vode niz brdice i prodoce, kupeć u pripomoć već nalazeću se dosta jaku vodu, sve to veće rastući, strašnom svojom rušećom provalom, uzrokujuć rečenu strahotnu huku i orljavinu, kotrljajući sobom svega i svašta, kao i ogromna kamenja, ne prestadoše dok se ne izlieše sa sviem u more.

Ovaj kobni udes, kakov nikad valjda od kad je Brač nije se desio, nije preštedio nit ovu dolinu Blaca. Rieka vode počela je na deset kilometara dalečine, a to početkom prodolce Rvališća; pak izpred Dragovode niz dolinu Blataca do u luku u more. Što je učinila ova nesretna voda, to nije pojmivo već onomu samo, koji je prije vidio ovu dolinu, pa isti ju danas razgleda. Svom dolinom nije više onih liepih vinograda, nije više onih uresnih stabljika, vrtala, voćnjaka, perivoja, limuna, naranača.

Jutrom dneva 11 Studenoga iste godine 1896 opet udri velika kiša i prolom oblacih, i nasrnu novi povodanj malo manji od prvoga, koji ponovi prve jade i nezgode i uništi sve poprave i naprave, što je do tada težačka ruka bila izvela; a na mjesta podvojstruči prvašnje škode i vododerine, koji uništiše za uvjek neke prodole takovim nasipim ili potočinam, da je baš nemoguće, a i nevriedno, da bi ruka čovječja posegla za koju napravu i obradjivanje.

Tko će ovo napraviti?

- 8 -04- 2009

02 -01- 2021

29 -01- 2021

02 -04- 2021

29 -10- 2021

R 2020

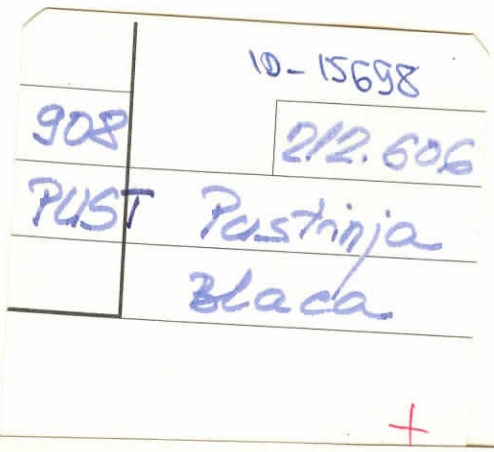

908
PUST

212.606

908
PUST

212606

Knjižnica B. Ogrizovića